

~~102560~~

192560

Balkányi Kohn Jicchák:

A judaizmus lényege

BCU Cluj / Babeş-Bolyai University Library

24

13. SM.

BALKÁNYI KOHN JICCHÁK

A JUDAIZMUS LÉNYEGE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Uram, nyisd meg ajkaimat, hogy
szám hirdesse dicséretedet...”

(Zsoltár 51:17)

1936

TIPOGRAFIA DIAMANTSTEIN HUEDIN

BCU Cluj-Napoca

192560

~~192560~~

Ebből a könyvből egy amatőr példány készült

KÖNIG MAXIM

úr részére, aki lelkes áldozatkészséggel lehető-
vé tette könyvem megjelenését.

Kedves Barátom,

könyvét elolvastam és annak minden egyes soránál nagy-nagy melegséget éreztem a szívem körül. Igaz zsidó meggyőződés és az új zsidó jövőbe vetett rendíthetetlen hit hatja át ezeket a sorokat és oldalakat. Ennél nagyobb dicséretet zsidó könyvről nem is lehet mondani, különösen ma, amikor mindenfelé az elfáradás és kiábrándulás jelei mutatkoznak a zsidó életben.

Soha olyan nagy szüksége nem volt a zsidó népnek ifjai hitre és töretlen meggyőződésre, mint éppen a világválság mai napjaiban. Remélem, hogy az Ön könyve számos olvasóban fogja ezt a hitet megerősíteni és áldozatrakész cselekvéssé érlelni.

Magasabb szempontból nézve minden írói alkotásnak ez az igazi célja. Ön becsületes szándékkal igyekezett ezt a célt szolgálni és ezért nem végzett fölösleges munkát, amikor könyvét megírta. A nagy eszmény, amelyet mindnyájan alázatos szívvel szolgálunk, minden biztonnyal hasznát fogja látni ezeknek az írásoknak.

Cluj, 1932 okt. 18

Cioni szeretetében üdvözli:
DR. MARTON ERNŐ.

B. E. ÉDES JÓ APÁM, NÉHAI
KOHN SALAMON z. I.
EMLÉKÉRE, AKI ÓSZINTE
VALLÁSOS ÉS JÁMBOR-
BCU Cluj / Central University Library Cluj
ÉLETŰ „EMBER“ VOLT.

BEVEZETÉS.

A judaizmus egy olyan bonyolult fenomén, amely nem vethető alá egyszerű fejtegetéseknek. Noha számtalan teorétikus foglalkozott a judaizmus leírásával és ismertetésével, egy kimerítő és érvényes tudományos magyarázata még hiányzik a judaista kulturának, ámbárhogy tudjuk a valóságot, miszerint a judaizmus nyújtja a műveltség klasszikus mintaképét és mint olyan ott áll a modern európai kultúra bázisánál.

Távol áll tőlem a gondolat, hogy e szerény munkámat, mint olyant tüntessem fel, amely kimerítő és végérvényes ismeretése a judaizmusnak. Csupán — amint e mű címe is igazolja — a leglényegesebb alaptételeket és napjaink aktuális problémáinak a judaizmus tükrében való megvilágítását akarom szemléltetni. S bár munkám szerény épületéhez régóta hordom és gyűjtöm az építőanyagot, nem is gondolok arra, hogy tökéletest alkottam. De amit alkottam, zsidó szeretettel alkottam. Egyetlen új megállapítást, egyetlen új

adatot nem komponálok, csupán feltárom a zsidó néplélek ragyogó kincsesházát és megszólaltatom a Tóra és Talmud bölcseit, hogy ismertessék meg a szemlélővel a zsidó géniusz erényét, hogy a valóságnak megfelelő képet alkothasson magának arról a magaslatról, amely felett a judaista eszme, a zsidó ideál szárnyal.

A judaizmus kulturája egy megkülönböztetett és teljesen körülhatárolt szellemi (lelki) élet. Körülhatárolt, de nem időben vagy térben, hanem az örökkévalóságban. A judaizmus kifejezésre juttatja egy olyan közösség sajátosságát, amely a lelkiismeret legmagasabb színvonalára emelkedett.

A judaizmus nyomatékosan kihangsúlyozza az ember szabadságát. Ebben rejlik szellemi rezisztenciájának lényege. Az ember az universonak koronája, de nem antológikus értelemben, mert a természet törvényei függetlenek maradnak (a világ menete nem függ az embertől), hanem etikai értelemben. A judaizmus egy befolyásos erkölcsi tekintély, amely szüntelenül törekszik, iparkodik, aspirál egy olyan realitásra, amelynek jönnie kell. Mégis, a judaizmus dialektikája (okfejtése) nem ok-szerű, hanem erkölcsszerű.

Az „akaratszabadság“ ősi zsidó principiuma, a judaizmus egyik saroktétele.

Áboth traktátusában (3:15) ezt fejezi ki Rabbi Akiba: „Minden előre láttatik, de az akaratszabadság megadatik“. Az egyén saját maga ura akarásának és elhatározásának, szabadon választhat a jó és a rossz között — tehát: az ember szabad. „Az életet és a halált adtam előtökbe, az áldást és az átkot; — válaszd az életet!“ (V. Mózes 30:19) — ez a bibliai gondolat a judaizmus egyik legrégebbi alapvető elve és adománya az emberi gondolkodásnak. „Chárut ál há-Luchot“ — „Bevésve a köztáblákba“ — „ál tikráh chárut elá cherut“ — „ne olvasd *bevésve* hanem *szabadság*“ (Áboth 6:2). Az akaratszabadságot illetőleg így hangzik a Talmud axiomája: „Minden Isten kezében van, az istenfélelem kivételével“ (B'ráchot 33b, Nidda 16b). Bachja ibn Pakuda, a „Chóvot há-L'vávot“ (A szív kötelességei) vallás-filozófiai mű híres szerzője megerősíti s alátámasztja az akaratszabadságba vetett hitet. Az ember szabadnak tekinti saját akaratát és elhatározását, ezért felelős érte. Hósea próféta irataiból kitűnik, hogy a szabadakarat megnyilvánulása: a szeretet. Az egész életet fokozatosan áthatja a szeretet s a bibliai iratok tanúsága szerint az emberi lét — Isten és ember, valamint ember és ember kölcsönös szeretetén alapul.

A judaista kultúra központi principi-

uma az Istenhitre van alapozva, mégis, a judaizmus nem csupán vallás, hanem egy kultúra, még pedig ethikai indító okokkal.

Mi hiszünk és bízunk az emberiség kibékülésében és tesvériesülésében. Hiszszük ezt, mert a judaizmus is egy „eszköze” ennek a magasztos célnak. Mi hiszszük hogy, „vöhájá Hásém lömelech ál kol háárec” „az Uristen (volt) lészen az egész világ királya” (Zacharja 14:9). Hiszszük ezt, mert ismerjük a judaizmus „univerzális” karakterét. A judaizmus, mely a monotheizmuson alapszik, mindig igyekezett kihangsúlyozni az Isten mindenhatóságát és azt, mint a „világ Királyát” (melech háólám) tünteti fel. Tehát, mint az összes népek teremtőjét és atyját.

Mi egy embercsoport vagyunk és szorosán összetartozunk. És a zsinór, mely bennünket összeköt: a judaizmus. Mi egy összetartozó embercsoport vagyunk egy meghatározott életkötelességgel (elhivatottsággal), nemcsak úgy, mint a többi embercsoportok, kiknek általános emberi kötelezettségeik vannak, hanem egy olyan életmunkával, mely „vallás-etikailag” több, magasabb és mélyebb igényeket (követelményeket) támaszt az általános emberi kötelezettségeknél. Papi életet (Priester-Leben) kíván tőlünk a judaizmus: Tóra-

életet. A Tóra összetart bennünket és senkit sem hagy elszakadni, még a legelsüllyedtebbet sem. A Tóra köt bennünket, még azt is aki nem akarja, köt bennünket és ezt a bélyegzőt nyomja reánk: „zsidó”. Hogy mások mit gondolnak, vagy amit gyakran mi magunk is gondolunk, mindazzal nem törődik: a Tóra szellem létezik és jelen van ott, ahol zsidó tartózkodik és halkán vagy hangosan szól a zsidónak, gyakran idegnek gyalázó szavaival, vagy bárgyu gyűlöletével: „te zsidó vagy!”

Ennek az összetartozó embercsoportnak szüksége van egy országra mert a Tóra-ideál csak itten érhető el a maga teljes egészében. És ez az ország nem lehet más, mint a Tóra-ország: Erec Jiszráél.

Balkányi Kohn Jicchák.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Megjelentette neked, óh ember, mi legyen a jó és mit kíván tőled az Úristen. Csak azt, hogy igazságot cselekedjél, szeressed az irgalmaságot és hogy alázatos légy Istennel szemben.

(Micha 6:8)

Ha éhezik, aki téged gyűlöl: adj enni neki kenyeret; és ha szomjúhozik: adj neki inni vizet.

(Példabeszédek 25:21)

És az Úr lesz az egész földnek a királya.

(Zacharjah 14:9)

Egy törvény legyen nálatok: az idegen olyan legyen, mint a benszülött.

(III. Mózes 24:22)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A JUDAIZMUS LÉNYEGE.

Nehéz volna e kis mű keretében részletesen és kimerítően ismertetni a judaizmus lényegét és hivatását. Ezért röviden fogom e kérdést tárgyalni.

Bevezetőmben vastag betűvel írtam a Tóra-ország fontosságáról. De, ha azt akarom, hogy félreértés ne történjék az elmondottak és az elmondandók között, ki kell hangsúlyozzam, hogy a Tóra-országot én egy eszköznek tartom magasabb elhivatottságunk megvalósításához. Épen ezért az eljövendő „Thora-Judenstaat“ maximális tökéletességű kell legyen, hogy prototipusként szolgálhasson az egész emberiség számára. Hogy miért épen a Tóra-ország? Mert „m'Cion técé Tóra udvár Adonáj m'Jerusálájim“ „Cionból indul ki a Tan és Isten szava Jerusálájimból“ (Jesája 2:3). Ezt a kérdést más helyen részletesebben tárgyaljuk.

Jesája próféta két tömör szóval fejezi ki a judaizmus lényegét: „limdu hé-tév“ „tanuljatok jót cselekedni“. Ez a két szó fejezi ki a zsidóság erkölcsi alapját s

a többi már egy logikus eredménye ennek az erkölcsi főprincipiumnak: „Tanuljatok jót cselekedni, törekedjetek igazságra, segítsétek az elnyomottat“ (Jesája I. 17).

Ha kissé elmélyedünk a zsidó törvénytánban, hamarosan rá fogunk jönni, hogy a judaizmus az emberiség testvéri szövetsége eljövételének szolgálatában áll. A judaista vallás megköveteli tőlünk, hogy mielőbb megvalósulhasson az összemberiségnek Isten és Ember szeretetében való egyesülése.

Ki ne ismerné Micha próféta fenséges hirdetését arról, hogy az ige, az eszme tesz majdan igazságot számos népek között és dönt hatalmas nemzetek között messze távolságokig. És átkovácsolják kardjaikat ekevasakká és lándzsáikat vincellérékessé, nem emel többé nemzet nemzet ellen kardot és nem tanulnak többé hadviselést. És mindenki békében honol szőlője és fügefája alatt és nem lesz többé riasztó (4: 34).

Jesája próféta kilátásba helyezi nekünk azt az időt, amikor Isten szelleme uralkodik a földi hatalom birtokosán és a bölcsesség, a belátás, a megfontolás, a lelkierő, az istenismeret és istenfélelem szelleme irányítja az emberiség sorsát és a nemzetek történetét. Békében megfér a farkas a báránnyal és együtt tanyáz; a

párduc a [gidával együtt pihen; a fiatal tulok, a him oroszlán és az ürü együtt legel és egy kicsiny gyermek tereli őket a legelőn; együtt legel a dúvad és a házi-állat; az oroszlán is szalmán lakozik, mint a szarvasmarha; a kisdéd keze, a csörgőkigyó odvánál játszadoz és tejtől vállott gyermek a vipera szemefénye felé nyújtja ki kezét (11:6-8).

A Tóra törvényei mindig a szabadság és a jog igéit hirdették. Természetes, hogy az egész judaizmusban és annak egész irodalmában is minden önkénynek rosszalását, az egyéni jogoknak tiszteletét találjuk, a rabszolgákra és idegenekre pedig olyan törvényeket, aminőket az ókor és jelenkor legműveltebb népeinél hiába keresnénk. „Az idegent ne nyomorgasd; — kiált fel a Tóra — hiszen ti ismeritek a jövevény életét, mivelhogy jövevények voltatok Micrájim országában“ (II. Mózes 23:9). Nem a teorétikus zsidóság, hanem a zsidó nép mint konkrét történelmi valóság az oka saját szenvedésének, mert egy államnélküli nép, mert egy hontalan nép — és a vándort, a kéregetőt ritkán respektálják. Csak egyetlen tanítás van, a zsidóság Tana, amely a szegényt, a kéregetőt, a vándort az ethika tárgyává teszi és szimpátiát, részvétet és tiszteletet keres számára. „Ha a te testvéred elszegényedik és

keze lehanyatlik melletted, támogasd őt, akár idegen, akár benszülött, hogy megélhessen melletted“ (III. Mózes 25:35).

„Cselekedd az igazat és a jót“ (V. Mózes 6:18). Ez a vezérfonal húzódik végig az egész judaizmus lényegén. Nem a szép iránt való hódolat tölti be a judaizmust (mint az ókor többi népeinél), hanem a jó, a nemes és igazság iránt való lángoló lelkesedésről tesz bizonyosságot az egész judaista irodalom.

Rabbi Simon ben Gamliél mondta: „Nem voltak Izráelben jobb napok az áv hó 15-énél. Jeruzsálem leányai táncra gyülekeztek a szőlőkertekben. És mit mondtak? Ifju, jól vigyázz és jól figyelj, hogy mit választol, ne vessed szemed a szépre, inkább nézd a családot (a minőséget), amint írva van: csalárd a báj és hiu a szépség...“ (Táánit-Misna).

A próféták ideálja mindig ez volt: kenyeret az éhezőknek és igazságot az elnyomottaknak. Ugyanakkor a görögök ideálja a „szép“ és pedig a subjektív szép volt. A főmotivumok közötti különbség a héber és a görög irodalomban és gondolkodásban semmiesetre sem tekinthető véletlennek, hanem mint olyannak, amelynek meg van a maga bio-szociológiai alapja. Elég egy szempillantást vetni a régi Görögország és a régi Judea térképére, hogy

megtaláljuk a két nép irodalmi alkotásában tapasztalható lényeges különbség magyarázatát. Az antik Hellas földjének gazdag termékenysége megoldotta a görög nép gazdasági kérdését és megadta a lehetőséget és a szükséges nyugalmat ahhoz, hogy életüket a „szép“ kultuszának szenteljék. Ezzel szemben, a nehéz munkát végző judeai paraszt szegény volt és ami az ő szellemét foglalkoztatta nem volt a szép vagy más hasonló absztrakt gondolat, hanem a remény egy kis esőre. Körülhatárolva egyfelől az arábiai sivataggal, másfelől a tengerrel, berekesztve egy hegyes országba: hogyan lehetett volna az antik hébernek valamilyen kapcsolata a széppel?

Az európai népek számára hét pecséttel van a héber irodalom lezárva. Nem tudják annak szellemét megérteni és a lényét felfogni, éppúgy, ahogyan a héber vallás szellemét sem tudják megérteni. A héber irodalom és gondolkodás — mint már említettem — az éhség jegyében nyilatkozik meg: „Ne tiszteljetek idegen isteneket és ne boruljatok le előttük; különben az Úr haragja felgerjed ellenetek és bezárja az eget, hogy eső ne legyen és a föld az ő gyümölcsét meg ne teremje; és hamarosan elvesztek a jó földről, amelyet az Úr ad nektek“ (V. Mózes 11:17), míg az árja irodalom a szerelem nyelvében jut

kifejezésre. És noha az európai népek nem tudják megérteni a héber irodalom lényét és szellemét, mert nem osztják a zsidó nép sorsát, ösztönszerűleg mégis érzik a héber irodalom nagyságát és hatalmát, mert ez az irodalom szükségszerűleg egy természetes kiegészítését nyújtja a saját irodalmuknak,*) amely nélkül túlságosan egyoldalú volna az irodalom. Amidőn az árja népek magukat a judaista irodalom befolyása alá helyezték és azt a saját műkifejezőjükbe felvették, úgy azt nem azért tették, mert annak szellemét tisztán megértették, hanem azért, mert ösztönszerűleg érezték, hogy a judaista irodalom egy szükséges kiegészítője a saját irodalmuknak.

A judaizmus szigorúan tiltja az igaz-

---

*) Schiller: „Die Sendung Moses“ című művében találjuk az alábbi sorokat:

„Ja, in einem gewissen Sinne ist es unwiderleglich wahr, dass wir der mosaischen Religion einen grossen Teil der Aufklärung danken, deren wir uns heutigen Tags erfreuen. Denn durch sie wurde eine kostbare Wahrheit, welche die sich selbst überlassene Vernunft erst nach einer langsamen Entwicklung würde gefunden haben, die Lehre von dem einigen Gott verbreitet. Dadurch wurden einem grossen Teil des Menschengeschlechts alle die traurigen Irrwege erspart, worauf der Glaube an Vielgötterei zuletzt führen muss. Aus diesem Standpunkt betrachtet, muss uns die Nation der Hebräer als ein wichtiges universalhistorisches Volk erscheinen, und alles Böse, welches man diesem Volk nachzusagen gewohnt ist, alle Bemühungen witziger Köpfe, es zu verkleinern, werden uns nicht hindern, gerecht gegen dasselbe zu sein. Die Unwürdigkeit und Verworfenheit der Nation kann das erhabene Verdienst ihres Gesetzgebers nicht vertilgen, und eben so wenig den grossen Einfluss vernichten, den diese Nation mit Recht in der Weltgeschichte behauptet“.

Tertullianus egyházatya írja: „Ha az ismert, dicsőített költők és tudósok találtak valami nekik tetszőt a Tóra és a prófétákban, úgy siettek azt meghamisítva

ság legcsekélyebb elferdítését is, tiltja a félrevezetést és a megtévesztést. Rábbán Simon ben Gámiél szerint a világ fennállásának három főfeltétele van: az igazság, a törvény és a béke. (Áboth I.).

Az igazságosság gyakorlása a hideg tárgyilagosságot feltételezi. Az igazságos embert két törvény vezeti; az egyik: megadni mindenkinek a magáét; a másik: úgy kell megadni kinek-kinek a magáét, hogy a közérdek kárt ne szenvedjen. A judaizmus figyelmezteti az embert, hogy mindig tárgyilagos mértékkel mérjen, mert ahol az igazság erénye ragyog, nem játsznak szerepet az érzelmek, ott nincs megindultság, ott nincs elérékenyülés. Az igazságos ember mindezek felett áll és a tárgyilagos mérték segítségével uralkodik a viszonyok és az

---

sajátjukként feltálatni". „Ki van a költők és a bölcsészek között, aki nem merített volna a próféták irataiból, mint egy forrásból". (Tertull. Apolog. 15, 19 és 24 Justin. Martyr I. Apolog. 57).

Renan mondotta: „Valóban zsidó világban kezdünk élni. Zsidó lett az egész civilizált világ, (s'est fait juif) midőn a jog, az egyenlőség és a szabadság törvényeit elismerte. A zsidóság a múltban felbecsülhetetlen szolgálatot tett az emberiségnek és a jövőben is azt fogja cselekedni. A héber szótár dönti el az emberiség sorsát. A zsidók Bibliája, az emberiség előrehaladásának mozgató ereje". (Majjelent a párisi Temps-ben 1833-ban).

Lammenais híres francia tudományos író és katolikus lelkész: „Paroles d'un croyant" című művében írja: „Ha láttok egy népet láncokba szorítva, a hóhérnak kiszolgáltatva, ne mondjátok: erőszakos nép ez, melynek nincs barátja, nincs nyugalma. Talán inkább a vértanúk, a szentek népe, mely az emberiség közös céljáért hal vértanuhalált. Az emberiség testvériségét ő hirdette legelsőbön! Tudjátok meg, ha a test egy tagját levágjátok, az egész test megsínyli. S a zsidóság az emberiség testének legnemesebb tagja: a szíve. Nem lehet a szívébe szűrnöd késedet anélkül, hogy magadból ki ne ölnéd a szívet".

események felett.

A judaista etika szerint az igazságosság áldott, termékeny és a közösségi életet fentartó erény.

A judaizmus tisztességet és becsületességet kíván tőlünk. A tisztesség és becsületesség közötti különbség határát megvonni nehéz dolog. Elsősorban is a különbség abban mutatkozik, hogy a tisztesség fogalmának köre kisebb, követeléseivel kevesebb erőfeszítést igényelnek.

A tisztesség a mindennapi társadalmi és polgári élet erénye, ennél fogva hatása az emberre, mint társadalmi és polgári lényre terjed ki. A tisztesség a modornak, az érintkezési készségnek, a kötelező tiszteletadásnak és a kötelességek elvégzésének kérdése.

A tisztességnél többet jelent a becsületesség. A becsületesség igazi és helyes értelmezése és jelentése szerint, messze túlhaladja a tisztesség által befolyásolt társadalmi és polgári élet körét.

A becsületesség erénye aktív erény, amely nem elégszik meg külső kötelezettségekkel, hanem felette álló és belsőleg is kényszerítő erővel bíró kötelezettségek alatt áll.

Bölcs Salamon mondja: „Többet ér a becsületes úton szerzett garas, mint a nagy kincs nyugtalan lelkiismerettel“ (Pél-

dabeszédek 15:16).

Igen nagy szerepet játszik a szív a judaista világszemléletben. Rabbi Jochánán ben Zakkáj, a javnei iskola híres megalapítója kérdezte egyszer öt legkitünőbb tanítványától, hogy mi a legfontosabb alany, melyre szükségünk van, hogy a legigazabb és legjobb úthoz csatlakozhassunk. R. Eliezer mondotta: jó szem. Rabbi Jehosua mondott: jó barát. Rabbi Joszé mondotta: jó szomszéd. R. Simon szerint: az előrelátás. Rabbi Eleázár pedig azt mondá: jó szív. Látom én, hogy Eleázár az ő szavaiban kifejezte mindnyájatoknak a véleményét, mert ha jó szív van, akkor minden van.

A fentiekből láthatjuk, hogy milyen helyet foglal el a nemes szív a héber gondolatvilágban. (Miután a jó szív fogalma végtelen és határtalan, nehezen állapítható meg annak jelenléte. Nem tudjuk, hogy milyen cselekedetekben nyilatkozik meg. Nem hinném, hogy a jó szív fogalma alatt csak a jótékonykodást kell érteni. A jószív fogalmát én „lelki előkelőség“ jelszóval definiálnám).

Figyelemreméltó a judaizmus humanista szempontból is. A judaizmus szerint humanizmus és kultúra függenek egymástól. A kulturát illetőleg szinte érezzük a közelséget az antik zsidósághoz, a nagy időbeli távolság ellenére is.

Rabbi Sámuelről, a babyloniai amórák egyik kiváló alakjáról feljegyzi a talmud, hogy a biztonság szemponjából kétes hidakon nem mert egyedül átmenni, hanem addig várt, míg egy nemzsidó ember is megy vele, mert azt tartotta, hogy a balvégzet nem sújt egyszerre két népet. Tehát egyik a másikat oltalmazza.

Rabbi Simon ben Sétách, ki a Makkabeusok korszakában a judaista szellem egyik legnagyobb képviselője volt, egy szamarat vásárolt egy jismáelitától. Tanítványai észre vették, hogy a nyakán drága kő függ és üdvözölték mesterüket a Példabeszédekből idézett (X. 22.) bibliai verssel, hogy „Isten áldása gazdaggá tesz“. A mester megintette őket, mondván, hogy csak szamarat vett, nem pedig drágakövet. És visszaadta azt első gazdájának. Az izmáelita nagy örömeben felkiáltott: „áldott legyen Simon ben Sétách Istene“! A talmud ezt arra magyarázza, hogy Simon ben Sétách többre becsülte Isten dicsőítését, mint a világ összes kincseit.

Honnan tanulta Rabbi Simon ben Sétách kérni tovább a talmud. Abból tanulta, hogy a vének egyszer búzát vettek idegen katonáktól és találtak benne csomóba kötve arany dinárokat (a dinár volt Zsidóország pénzegysége a Makkabeus

uralkodók alatt) és visszaadták. A katonák akkor felkiáltottak: „áldott legyen a zsidók istene“. Jellemző még a következő legendaszerű közlés: Rabbi Sámuel bár Susréta felment Romába. A királyné akkoriban elvesztette diadémját és ő találta meg. Kihirdették a városban, hogy aki harminc napon belül visszaadja a királyné diadémját, az nagy jutalomban fog részesülni, aki azonban határidő után jön, annak fejét veszik. Rabbi Sámuel jelentkezett harminc nap múlva az ékszerrel. Nem voltál időközben a városban, hogy csak most jössz - kérdi a királyné. Itt voltam — hangzott a válasz. Nem hallottad talán, hogy mit hirdettek ki a városban? Hallottam. És miért vártál eddig? Azért — felelt Rabbi Sámuel, ne mondja senki, hogy engem a jutalom, vagy a félelem birt rá e cselekedetre, mert én csak Istenem parancsából adom vissza. (Jerus. B. M. II. fej 5-6 hal.).

A szegényügy és jótékonyság ügyszólván zsidó különlegességet képezett. Berésit Rábbá (33 fejezet 1 P.) így közli: Rabbi Jehosua ben Lévi nem tudott eléggé csodálkozni, amidőn egyszer Rómában járt, hogy a szobrokat és emlékoszlopokat mily nagy gonddal védi a műízlésében kényes klasszikus nép a hőváltozások hatása ellen. Szőnyegekkel veszik körül,

hogy a hideg meg ne repesse a finom faragványokat. De nem messze azoktól didergő és fázó koldusokat pillantott meg, kik gyékény foszlányokkal takarták testüket, hogy meg ne fagyjanak. A zsidóságnak azonban már akkor messze elágazó jótékonycélú intézményei voltak, amelyek rendelkezésére állottak a nemzsidóknak is. Gittin traktátusában (61a) a következő törvényt találjuk: „El kell tartani a nemzsidó szegényeket a zsidó szegényekkel egyaránt. Meg kell látogatni a nemzsidó betegeket a zsidó betegekkel egyaránt. El kell temetni a nemzsidó halottakat a zsidó halottakkal egyaránt. Nem szabad megvonni a nemzsidó szegénytől a mezei adományokban való részesedést“. Az univerzálisztikusan érdekelt próféta, mély nemzeti érzületének és meggyőződésének ellenére az egész emberiségre tekintettel volt. A zsidó állam egy biztos ethikai pont volt számára, ahonnan útat talált az egyetemességhez; politikai tevékenysége oda irányult, hogy az igazságot megvalósítsa. „Gyakoroljatok itéletet és igazságot, mentsétek meg az elnyomottat a nyomorgató kezéből! A jövevényt, árvát és özvegyet ne nyomorgassátok és rajta ne erőszakoskodjatok és ártatlan vért e helyen ki ne oltsatok!“ — dörgi Jeremiás próféta (22:3).

Elvitázhatlan, hogy milyen fenséges szerepet tölt be a judaizmusban az „ember“. Az ember, tisztán emberi mivoltánál fogva. Rabbí Akiba mondja Áboth (III. fej. 14) traktátusában: „kedves az ember, különös mennyei kegy jut benne kifejezésre, mivel-hogy Isten képmására teremtett.“ Nem éreketlen a talmudnak egy állítása, amely szintén az emberre vonatkozik és így hangzik: „Az ember, aki asszony nélkül él, nem teljes ember. Mert meg van írva, hogy férfit és nőt teremtett az Isten és elnevezte őket Ádámnak, azaz Embernek. Tehát az egyedülálló férfit nem egész ember.“ (Jebámot 63a)

A judaizmusban férfi és nő egyenlők. Azonos eredetűek, azonos hivatással, jogokkal és kötelezettségekkel.

Az ember keletkezéséről szóló bibliai szöveget tanulmányozva csakhamar felfedezhetjük, hogy Ádám eredetileg férfi és nő volt egyszemélyben (Mózes I. 1:27). Csak később, amidőn látta az Úristen, hogy nem jó az embernek egyedül lenni, álmot bocsájtott az emberre (Ádámról), kinek bordájából megteremti az asszonyt — Évát. (Mózes I. 2:18, 21, 22.).

Van egy legenda, amely ugyan az első pillanatban egyszerű tréfának látszik, alapján véve azonban a férfi és az asszony érzésvilágának éles megvilágítása rejlik

benne. A legendát Plátó, a görög filozófusok koronázatlan királya jegyezte fel és a következőképen szól: Kezdetben háromféle nemű emberek voltak a földön. Minden embernek két feje, négy keze és négy lába volt. Tehát kettős emberek voltak. Voltak teljes egészükben férfiak és teljes egészükben nők, míg voltak olyanok, kik felerészben férfiak, felerészben nők voltak. Ezek az emberek erejükben és hatalmukban elbizakodva harcot indítottak az istenek ellen, akik legyőzték őket és elbizakodottságukat és gőgjüket azzal büntették és sújtották, hogy minden embert kettéválasztottak. És az emberek olyanok lettek, mint amilyenek ma. Tökéletlen, félemberek, kik állandóan vágnak elveszett felük után. Ez a vágy akkor jut diadalra, amikor két ember egyik a másikban megtalálja önmagát.

A világ és az ember keletkezéséről nagyon sok regét ismerünk, naivot és egyszerűt, zavarosat és félelmeteset, de lényegében egyik sem ad többet, vagy annyit, mint a Tóra. Plátó mythosa elszigetelve áll az összes hasonló mesék között és talán éppen ezért a legérdekesebb.

A zsidó nép erkölcsi élete főképen a zsidó asszony érdeme. Az anya befolyását a Tóra élénken illusztrálja; amidőn Isten kinyilatkoztatta a Tórát, így szólt az Úr

Mózeshez: „Ezt mondd 'Jákob házanépének és ezt add tudtára Izráel fiainak...“ (II. Mózes 19:3). A dupla kifejezés Rási szerint azt tanítja: „Ezt mondd Jákob házanépének...“ (ismertesd a törvényt az asszonyokkal) „...és ezt add tudtára Izráel fiainak“ (...hogy ők, az asszonyok befolyásolják férjeiket és ebben a szellemben neveljék gyermekeiket). De általában nagyon fontos szerepet tölt be az asszony a zsidóság életében.

Rosszindulatu az a beállítás, amely szerint a zsidó nő jogai korlátozva volnának a zsidó igazságszolgáltatásban. Erre a leghatározottabban cáfol rá Debóra bíró és profétanő szereplése, aki — mint ismertes — harcias lelkesedéssel a széthúzó jiszráélita törzseket összefogásra és szembezállásra bírta és ily módon sikerült véres győzelmet aratnia Sziszera seregei felett.

Nagyon kevesen tudnak Hulda prófétaasszony működéséről, aki Jósiás király idejében jövendöléseivel igen nagy szolgálatot tett a zsidóságnak (Krónika II. 34). Egyébként kortársa volt Jeremiás prófétának, tehát kb. 2500 évvel ezelőtt, amelyel csupán azt akarom kihangsúlyozni, hogy a prófétanők szereplése mellett, minden feminista törekvés vérszegénnyé válik.

Ezzel szemben a régi görögöknél az

asszony csak „másodrangu“ polgára volt az országnak. Az asszony végezte a házi teendőket, de nem étkezett együtt férjével. Férjét nem nevén szólította, hanem „úr“-nak címezte. Nyilvánosan sehol meg nem jelenhetett. Az uccán kötelessége volt mindig lefátyolozva és rendkívül egyszerű öltözetben járni. Ha házasságtörést követett el Solon törvénye szerint bűnéért életével vagy szabadságával kellett lakolnia. Férje rabszolgának is eladhatta.

A római jogot tanulmányozva láthatjuk, hogy a köztársasági Róma valóságos zsarnoki hatalmat adott az apának (pater familias) összes családtagjai fellett. A ház feje, a család apja, összpontosítja magában az egész családot. Az apának korlátlan joga kiterjed az asszonyra is. A férj bármikor visszaküldhette és bizonyos esetekben meg is ölthette.

A kereszténység terjedésével az asszony becsülése eleinte alábbszállott. A kereszténység csak azzal terjesztette ki a nők jogát, hogy megengedte nekik az Istentiszteleten való részvételt. A kereszténység szerint az asszony hozta a világra a bűnt és rontotta meg az embert. A régi keresztény írók támadásainak állandó célpontja volt az asszony. Nem is idézünk belőlük.

Most pedig ismét vetítsünk fényt a

zsídó asszony helyzetére és szerepére.

Hillél, a bölcs patriarcha mondotta: „Mivel Isten nem lehet mindenütt, azért teremtette az anyákat.“

Ben-Szirách mondotta: „Tiszteld atyádat teljes lelkedből és ne felejtse el anyád fájdalmát.“

Szótá traktátusában (11 b) így nyilatkozik a Talmud: „Izrael asszonyainak ideálmusa, erős hite, Istenbe vetett rendithetetlen bizalma hozta nekünk a megváltást Micrájim országából“.

Egy ágadá (talmudi legenda) beszél el, hogy a római császár csufondárosan kérdőre vonta Rabbi Gamliélt, a javnej fejedelmet: „Hiszen a ti Istenetek valóságos tolvaj, éjjel álmában vette ki Ádamból az oldalbordáját, hogy Évát teremtse belőle!“ Mire a fejedelem leánya válaszol: „Ha éjszaka lopva házunkban jár valaki, aki ezüst serlegünket arannyal cseréli fel — tolvajnak nevezzük e azt? Isten is így tett: elvette Ádám egyik tagját s helyébe Évát adta neki, egész életére szóló társát és támaszát.“

Hiressé vált Rabbi Méir nagyműveltségű felesége Berúria is, akinek több cselekedetét megörökítette a hagyomány. Így gyermekei halálának esetét: szombat napján következett be két fiának halála, mikor apjuk egész nap távol volt hazul-

ról s csak este tért haza az imaházból. Hogy ünnepnapját gyász hírrel meg ne rontsa, Berúria csak szombat kimenetele után fordult férjéhez ezzel a kérdéssel: „Valaki drága kincset bízott reám, hogy megőrizzem s immár visszakéri, odaadjam-e neki, vagy sem?” Rabbi Méir igenlő váiaszára Berúria odavezette férjét gyermekei halottaságához s mikor az apa heves zokogásban tört ki, így vigasztalta: „Magad mondtad, hogy a ránk bízott kincset vissza kell adnunk tulajdonosának. A gyermekeket Isten adta nekünk: Ő adta, Ő vette vissza, áldott legyen a neve mindenkoron“.

A végtelenségig lehetne nyújtani az idézetek láncolatát, de ez nem célja könyvünknek. Különben felesleges is, mert az elmondottak elég élénken illusztrálják a zsidó asszony szerepét és helyzetét.

„A föld porából alkotta Isten Ádámot. Miért nem a földből, hanem a föld porából? Isten minden földrészből vett egy-egy porszemet, hogy az ember mindenütt ott-hon érezze magát és senki se mondhassa a másiknak, én előbb voltam itt, mint te, én előkelőbb származásu vagyok, mint te“.
(Szanhedrin 38b).

A judaizmus legfőbb célja, hogy az emberi nemet a tökéletesedés fokára emelje. Maimonidesz, a Rabbi Chászdaáj Hálévi-

hez intézett egyik levelében ezt írja: „Minden kétséget kizár, hogy minden ember, aki tökéletesbíti magát, testét és lelkét egyaránt, az Isten parancsolta alaptörvényekben (Noáchida 7 törvény), az feltétlenül részese az örök üdvösségnek“. A judaizmus szerint „a világ összes népének igazságos életü hívei részesülnek a túlvilági élet boldogságaiban“ (Toszefta, Szanhedrin 13 elején.) „Ha áldozár (Kóhén) akar lenni egy nemzsidó, azzá nem avathatjuk, de „cádik“ (Isten jámbora) lehet minden ember“ (Zohár chádás 64a).

Dávid király, a nagy zsoltáros dalnok az emberi természet rejtélyességeinek szemlélésében így kiált fel: „Dicsőítlek ó Uram, hogy ily csodálatosan teremtettél. Ellentétekből: testből és lélekből alkottad az embert. De én tudom az összefüggést, tudom, hogy magamban kell az ellentéteket feloldanom és magasabb harmóniában egyesítenem“

A test a lelek által engedje magát irányítani. Megadta neki Isten erre a módot. Az ember művelje magát, szentesítse érzelmeit, nemesbítse teste indulatait, vágyait, óhajait, hogy méltó legyen isteni képmásához. Az ember tehát szellemi és lelki képességeit juttassa érvényre nemes értelmében, vagyis kövesse Alkotója példáját: legyen jóságos, igazságos, megértő

és értelmes. Nem csak a jó megismerésére, sem csupán a szellem kiképzésére adott az Úr az embernek gondolkodó erőt, tudományszomjat, hanem, hogy azok révén kötelezőnek elismerje a jó és igaznak gyakorlását.

Azonban a test is Isten alkotása, a lélek földi otthona. Isten fűzte egybe a kettőt mert a test lélek nélkül élettelen tömb csupán, mely nem alkothat szépet, jót.

A judaizmus mely a jó gyakorlását parancsolja, boldoggá is kívánja tenni az embereket. Ezért, az ászkézist bűnnek tartja. „Ha módokban van az életet élvezni, élvezd azt“ (Eruvin 54a). „A világ úgy lett teremtve, hogy az ember gyönyörűséget találjon benne“ (Sábbát 30b). Aki jót tesz magával, a szeretet embere, de aki testét emészti, kegyetlen“ (Példab. 11:17).

„Valamint tested ne nyomja el, ne nyugözze le, ne verje békjába lelkedet, azonképen nem adott Isten teljhatalmat a léleknek sem a porhüvely felett. A lélek ne óhajtsa kioltani a föld, a földiesség szeretetét, hanem igyekezzvén megkülömböztetni a jót a rossztól, kerülje a rosszat és cselekedje a jót („szur mérá v'aszé tóv“), élvezze a megengedettet, ne sanyargassa testét ezentúl. Elégedj meg azzal, amit a Tóra megtiltott, ne halmozd a tilalmakat. Ne mond: nem eszem hust, nem

iszom bort, nem nősülök, nem szeretem a szép lakást, finom ruhát, hanem szűkre fogom testem és daróc ruhába bújtatom.“

Kijár a testnek is, az őt törvénszabta módon megillető rész. A jeruzsálemi Kiddusin traktátus végén így közli a talmud: „Ne lakj oly helyiségben, ahol orvos, iskola, fürdő nincsen, ahol nincsenek kertek, gyümölcsök, mert azért teremtette Isten mindezt, hogy az ember gyönyörködjék abban, élvezze és dicsőítse annak alkotóját—Istent“.

Már szó esett arról, hogy e kis mű nem ad alkalmat arra, hogy a judaizmus minden egyes mozzanatát megismertessük és így kénytelenek vagyunk röviden foglalkozni egyes kérdésekkel.

Figyelemreméltó, hogy milyen nagy szerepet játszik a judaizmusban a felebarátunk érdekének figyelembevétele: Rabbi Jehuda hánászi így szól: „Ne öntse ki az ember ciszternája vizét, ha még másoknak szüksége lehet reá. (Jebámot 11b.) A hála kötelezőségét erősebben hangsúlyozza ki Rábbá, mondván: a kútba melynek vizéből ittál, ne dobj követ“ (Bábá K. 92b).

A végtelenségig lehetne szőni az idézeteknek aranyszáлу fonalát. Ez azonban nem célja e kis dolgozatnak.

A judaista erkölccstan alapelveiből világosan kitűnik, hogy a zsidóság az

emberi nem egységét vallja. Egy Isten teremtett bennünket, egy Urunk van mindnyájunknak. Hivatásunk és végcélunk pedig „lötákén ólám b'málchut Sáddáj“. „Sáddáj uralmára előkészítsük és neveljük a világot“. Mózes második könyvének tizenkilencedik fejezetéhez a Mechilta azt magyarázza, hogy a törvényadás azért történt a sivatagban, hogy a Tóra unlokális és univerzális jellegét demonstrálja.

Szeresd felebarátodat mint tenmagadat. (III. Mózes 19:18)

Gyakran lehet hallani antisemitáktól azt a kijelentést, hogy a talmud ösztönzi a zsidókat a körülöttük élő népek kizsákmányolására. Baloldaliak nem ritkán hangoztatják, hogy a zsidók imperiálisták és hogy ezeket a törekvéseket is a talmudból meritik. A jobboldal is elég gyakran hallatja hangját a zsidók kommunizmusáról, amely eredetét szintén a talmudból venné.

Nem céлом és nem is lehetne felsorolni a rágalmakat, amelyek évszázadok óta napjainkig a talmudot és ezen keresztül a zsidóságot érték.

De milyen feltűnő a népek naivsága...

Egyetlen egy nép sem akadt még, melynek fiai azt kérdezték volna: „hogyan lehet a talmud egyidejűleg zsarló, imperiálista és kommunista tendenciájú?“

Lehet, hogy ez nem is naivság,

hanem rosszindulat, ugyanis más helyen megállapítottam és kimutattam már, hogy a zsidóságot érintő kérdéseket nem lehet az „emberi lelkiismerethez való felhívással“ megoldani. Még pedig egyszerűen azért, mert az emberi lelkiismeretből csak nagyon kevés adatott.

Hillél patriarcha, ki származását Dávid királyig vezette vissza, a „szóbeli-tan“ (Tóra seb'ál pe) nagy reformátora volt. A törvénytán terén a legkiválóbb, mint megteremtője egy szép etikus tannak. A vallási ritust nem tartotta Hillél egyéni célnak, csak egy eszköznek a személyiség erkölcsi fejlődéséhez. „Az embernek felebarátja iránti kötelességeit és szeretetét“ az „embernek Isten iránti kötelességei“ felé helyezte. Egy pogány, ki a zsidó vallásra át akart térni, Hillélhez fordult azzal a kéréssel, hogy közölje vele egész röviden (míg féllábon áll) a judaista vallás alapját. És Hillél azt mondta: „ami neked nehezedre esik, ne tedd azt másnak“. Ez az alapja, a lényege a judaizmusnak, a többi minden csak magyarázata ennek. (Sabbat 31a). A bibliai törvény: „szeresd felebarátodat, mint tenmagadat“ (III. Móz. 19:18) van itt konkrétan visszaadva: ne tedd felebarátodnak azt, amit te magadnak nem akarsz.

Hillél, a „chávér“ szót használta ta-

nításában s ez a szó minden embertársat jelentett az akkori nyelvhasználatban. Semmiféle filológiai alakoskodás sem elegendő ahhoz, hogy csupán „honfitárs“-ra is csökkentse le a szó értelmét. Ellenben annál bizonyosabbnak látszik, hogy Hillél másik kifejezése, a „háb'rijot“, amelynek jelentése „valamennyi teremtmény“ — valóban minden élőlényre, emberre, állatra és növényre kiterjedő legmesszebbmenő szeretetet jelent.

A zsidó felebaráti szeretet korán intézményesen gondoskodott az idegen fajú és vallású szűkölködők kötelező segítéséről és egyenjogosságáról. „Aki másvallásnak jogát elferdíti, még külön bünt is követ el, mert írva van: az idegen jogát el ne ferdítsd“. (V. Mózes 24:17; Rambam, Misné Tóra, H. Szanhedrin 20).

Főünnepeinken az összes népekért áldozatot mutattunk be Istennek, hogy velük szemben is szeretetteljes elnézést és irgalmat gyakoroljon (Szuka 55). Dávid, a költő-király így szól: „Szeretetemet irántuk, (a népek) gyűlölettel viszonzozzák, de én imádkozom értük“. A jeruzsálemi templom elpusztítása után, így szóltak őseink a vandalizmus láttára: „Ó, nem tudjátok ti népek, mily helytelenül cselekedtetek. Hisz' ez a templom volt az egyetlen szent-hely, amelyben minden nép és nemzet jóvoltá-

ért, üdvéért állandóan fohászkodtak Istenhez“. A zsidó államban teljesen egyenjogú volt minden ottélő ember. Salamon király idejében kb. 154.000 nemzsidó élt Izráel földjén és magas birói, katonai, sőt pénzügyi méltóságokat is viseltek. (Krónika II. 2:2, 16; Sámuel II. 18:2).

A JUDAIZMUS ETHIKÁJA.

Előre kell bocsájtanom, hogy az „ethika“ szót egészen általánosságban használom és eltekintek annak meghatározásától.

Az ethika tárgyát egészen általánosságban az erkölcsi jó képezi, mely az erkölcsi cselekvés által jön létre. Ez a meghatározás azonban valóban csak nagy általánosságban jelzi az ethika tárgyát s azt mondhatom, hogy csupán formális meghatározását adtuk ezzel. Egész csomó kérdés merülhet fel ezzel a definícióval kapcsolatban, amelyek mind közelebbi meghatározást igényelnek. Felvetődhetik a kérdés: honnan ered az erkölcsi jó, miben gyökerezik, hol van az alapja?

A judaizmus a legfőbb jó feltételéül az egyéni szabadságot, a felelősséget és az egyetemességet állította.

Az ethika a legáltalánosabb megállapítás szerint az erkölcsi jóról szóló tudomány, ennél fogva feladata felmutatni az erkölcsi jó feltételeit és megvalósulásainak

törvényeit.

Dr. Tavaszy Sándor, ref. teológiai tanár a következőket mondja az izraelita-zsidó etikai gondolkozásról: „Isten nem önkényes hatalom, hanem saját erkölcsi törvényeiben határozottan megismerhető. Nincs Izraelhez kötve, hanem mint minden népek és nemzetek Ura felette áll ezeknek és bölcseségben és igazságban uralkodik. Jahvé Izrael népének üdvösséget ígér és ad, de csak azzal a feltétellel, ha parancsolatait megtartja, ha Őt szereti, az Ő népe fiaival szemben jogot és igazságot, könyörületet és szeretetet gyakorol. Az erkölcsi gondolkozás itt olyan magas fokon áll, qualitative annyira más, mint az előbbi koroké, a legegységesebb vonatkozásban is, hogy bizonyos korlátozással egyenesen evangéliumnak mondhatjuk“.

Igy nyilatkozik a jeles ref. teológiai tanár a prófétaizmus korabeli zsidó etikáról. Megállapításai ellen formális-logikai szempontból széles vitát lehetne indítani. E kis mű kerete azonban túl kicsi ahhoz, hogy ezt a vitát itt lefolytassuk; ezért az elmondandók alapján minden olvasó megismerheti a judaizmus etikáját a maga valóságában.

A színáji kinyilatkoztatást úgy fogta fel a zsidóság, mint Isten és az ősatyák, Ábrahám és Noách között kötött szerződés

megújítását, amely az egész emberiségre kiterjesztetett. Ez a szerződés a monoteizmust az egész emberiségnek adja, amint-hogy Isten is az egész emberiségé, nem csupán Izraelé, amely azonban „papok birodalma a népek között“. A próféták Istene valóban nem egy néptörzsé, hanem az igazságosság és jog Istene.

A pesszimista doktrínával ellentétben, mely szerint a világ véletlen változás és tele van rosszal, a Midrás merészen tanítja, hogy a világ szelekció és evolúció processzusa: „Isten világot világ után teremtett, míg így szólt: ez utolsó tetszik nekem“ (Ber. Rabba 9).

Rabbi Akiba, a judaizmus tudatos elmélkedője a bibliai verset „Isten az embert. Isten képmására teremtette“, úgy magyarázza, hogy szabadnak alkotta meg az Istenhez hasonlóan s szabadon választhat jó és rossz között; Nachmanidesz (Rámbán) és Ibn Ezra szerint, az intellektus az, amely az embert Istenhez hasonlatossá emeli. Mindenesetre az emberi lélek az, mely alatt az ősi héber szöveg Isten képmását értette. Maimonidesz (Rámbám) a tizenhárom hittételeinek egyikében (a harmadikban) minden kétséget kizáróan tanítja: „Hiszem teljes hittel, hogy a Teremtő — dicsértessék az Ő neve — test nélküli, hogy Őt nem illeti mindaz, ami testet illet és hogy nincsen hozzá semmi hasonlatosság“.

„A világ az ember részére teremtetett“ (Beráchtot 6b), a Tóra, a szináji kinyilatkoztatás a judaizmus szerint eredetileg minden népnek szánva volt, de a többiek

vonakodtak azt átvenni s így Izráel lett a „papok népe“. A talmudi legenda szerint a Tíz Parancsolat 70 nyelven lett kihirdetve. Ha Izráel sem fogadta volna el, a világ visszaesett volna a káoszba.

„Papok birodalma“ — „kiválasztott nép“. Ezek a nevek mindig gúnytárgyul szolgáltak a többi nemzeteknek. Pedig a kiválasztottság nem olyan kitüntetés, mely elbizakodottságra jogosít, ez a cím nem jogot, hanem kötelességet, nehéz felelősségteljes missziót rótt a zsidóságra. A választottság eszméjének hite nem fejez ki magasabb igényt, csupán több kötelességet jelent a zsidóság számára. A talmud szerint is Isten azért választotta a zsidó népet, mert minden nép között a legkisebb és a leglenézettebb volt és a kinyilatkoztatás helyéül is azért választotta a Szináj hegyet, mert ez is kicsiny és jelentéktelen a többi mellett.

A zsidóság a népek között az, ami a pap a hívek között. Ha a pap úgy vétkezik, mint más ember, akkor vétke nagyobb-nak látszik és szigorubb megítélés alá esik. Ha a pap csak olyan, mint minden más ember, a többinél rosszabbnak tartják és ha a pap tényleg kimagaslik a tömeg közül, akkor ezt nem tudják be neki érdemül. Hiszen ez kötelessége, ez nála csak természetes dolog és másként nem is képzelhető. Így viszonylik Izráel sorsa is a többi nemzetekéhez. Ha a zsidó úgy vétkezik, mint akármely más nemzetiségű (vagy felekezetű), akkor mindenki csak a zsidónál fogja észrevenni a hibát. Ha a zsidó mindenben megüti a mértéket, mint

akármely más hitbéli, akkor határozottan rosszabbnak fog feltűnni; ha kimagaslik a többiek közül erkölcsben, humanitásban, neki ezt senki érdemül be nem tudja. Hiszen kötelessége. Hogy a zsidóság választottsága az isteni parancsok teljesítésétől függ, az a Szináji-kinyilatkoztatás szövegéből is kitűnik: „Ezért, ha hallgatni fogsz szavaimra és megtartod frigyemet, akkor különös kincs leszel; mert az egész föld az enyém, ti pedig papok birodalma és szent nép lesztek nekem“ (II Mózes 19:5—6). A zsidóságnak minden téren, minden ténykedésében ki kell tűnnie, mint „papi birodalom“-nak, mert „enyém ugyan az egész föld népe“ — szolt az Úr — Istennek gyermeke minden egyén, bármilyen hitet vall és így ennek is méltónak kell lennie mennyei Atyjához, de ti „papi birodalmat“ képezték és szent népet; szentnek, hibátlanoknak kell lennetek, akár csak a papnak.

A judaizmus a helyes, az igazságos élet rendszere, mely megmutatja a törvényeket, amelyek szerint ily élet megvalósítható, vagy amint a talmud bölcse R. Méir kifejezte: a „humanitás törvénye“, mert az „ember“-ről van szó és nem csupán Izraelről vagy a papokról. A judaizmus törvényei az élet törvényei, nem pedig az emberi élettől való megfosztásé.

A judaizmus mindenekelőtt az igaz-

ságosság kódifikálása. Míg a nagyműveltségű pogány népeknél, eltekintve egyes egészen kimagasló egyéniségeket, mint pl. Plátó, mindenki csak a hatalmat glórfikálta, mely bölcsője lett „az erősebb jogán alapuló társadalmi rend“-nek;*) az elnyomottat, a rabszolgát, az idegent semmiféle vallás nem védelmezte, addig a mózesi törvények, amelyek az „emberméltóság társadalmi rend“-jét képezik és a prófétai iratok az elnyomottak és szűkölködők állandó védelmezői s akik ezek ellen bünt követnek el, azok Isten ítéletét provokálják és csupán a judaizmus erkölcstana szerint kötelesség az igazságosság gyakorlása és a szenvedélyes szeretet az elnyomottak, a szegények, a rabszolgák (foglyok), az árvák, özvegyek, hajléktalanok, idegenek iránt, akik valamennyien igényt tarthatnak a judaizmus felfogása szerint felebarátainak jóindulatára és támogatására. Sőt még az állatot is az emberi szeretet védelme alá helyezi. (Jób 31).

A judaizmus a szelid öröm vallása. Ünnepei a hálaadás, a természetben és családi életben való gyönyörködés jegyében folynak le. De a judaizmus a remény vallása is s ehez képest optimista, de nem csupán a túlvilági boldogság elvárásában,

*) Giszkalay János, Akiba csudálatos élete második kötetében részletesen feldolgozva.

hanem abban is, hogy hisz a földi élet és az emberek megváltozásában, erkölcsi tökéletesülésében, haladásában. A judaizmus azt tanítja, hogy „egy óra igazi bűnbánásban és jótéteményben eltöltve ezen a világon, többet ér, mint az egész túlvilági élet“ (Áboth 4:16—17).

A judaizmust, mely az ethikai monoteizmus alapján áll, a zsidóság nem örökölte senkitől s nem mint sémi faj kölcsönözte azt más népektől, hanem a világhódító ethikai monoteizmus, mely az összes későbbi vallásoknak tulajdonképeni szülője volt, tisztán és kizárólagosan a zsidó géniusz terméke.

És eljön Cionnak a megváltó
és azoknak, akik Jákobban
megtérnek hamisságukból,
szól az Úr.

(Jesája 59:20)

VALLÁS ÉS MESSIÁSHIT A JUDAIZMUSBAN.

Az ókori zsidók génusza négyféle-képen nyilatkozott meg: 1) a vallásban, 2) a költészetben, 3) az etikában és 4) a zenében.

A régi zsidók zenéje — sajnos — elveszett, de hogy a zene Judeában szép napokat látott, az kétségenkívüli; mert a feltételek — a temperamentumteljes és érzelmes személyiség (egyéniség) és egy bizonyos nemü ritmikus öntudat (ujabb kutatások majd mindenütt kimutattak egy ritmust a Bibliában) — adva voltak. Ezenkívül nagyszámu hangszer nevét találjuk a Bibliában (a hegedüt, a hárfát, a trombitát stb.), amelyek egy nagyon fejlett zeneélet létezését sejtetik, sőt bizonyítják. Már Dávid király idejében igen fejlett volt a zsidó zenei élet: ezt bizonyítja a költőkirály zsoltáros könyve, de ez világosan kitűnik a benne lévő zenei utasításokból is. Ugyanis az egyes zsoltárok felett zenei felirat is van: *el h á n n' c h i l o t* = fló-

tálva; higgájon = (valószínűleg) harsozózene; ál hásminit = nagy nyolchúrú hangszerre, vagy octávra (basszus). Bizonyos, hogy az ókori zsidóság éppen olyan meleg viszonyt tartott fenn a zenével, mint a költészettel és a vallással. Sőt a modern zsidóság közreműködése is a zenében (egy angol zenetörténetíró véleménye szerint a zsidók volnának a világ legtehetségesebb zenenepe), amely Hálevy, Rubinstein; Mendelssohn és a szerfelett nagyszámu gyakorló ill. reprodukáló zsidó zenész tevékenységében manifesztálódik, az ókori zsidóság zenei tehetségére következett. Ennyit a zsidó zenéről.

A zsidó etikát egy külön fejezetben ismertettük.

A költészettel — tekintve, hogy ez széles területen mozog — egy külön kötetben foglalkozom („Költészet az ó-héber irodalomban“).

Ezért erről a tárgyról itt csak egyes általános megjegyzések foglaljanak helyet. A Szentírásban gyakran találkozunk magasröptü költői megnyilatkozásokkal, amelyek élénk fényt vetnek a héber költészet serdülő korára. Említsük itt csak Mózes dicsérő énekét (II. könyv 15:1-8), Jákob áldását (I. könyv 49:3-27), Mózes utolsó áldását és jóslatát a tizenkét törzsről (V. könyv 33). A Birák-korabeli irodalmi em-

lékek közül Debóra-éneke (Sof'tim 5) érdeme külön említést, mert költői becse mellett történeti értéke is igen nagy, mert általa egy közvetlen tekintetet vethetünk a honfoglalás korára. A Birák-korának végéről származik Cháná éneke is (I. Sám. 2:1-10). Jeremiás siralmai, Dávid költőkirály zsoltárai, Salamon király „Kohelet“ (Prédikátor) könyve és „Sir-Hásirim“ (Énekek-éneke) című allegorikus költeménye — mind a legfelségesebb és legmélyértelműbb termékei az ó-héber irodalomnak. S hogy a zsidóság kellően értékelni is tudta az irodalomnak e műfaját, legjobban bizonyítja e daloknak és költeményeknek a Szentiratokban való kanonizálása. A Talmud is hódol a költészetnek, amidőn Jáddájim traktátusában (III. Perek 5. misna) így nyilatkozik Rabbi Akiba: „A világ legbecsesebb napja az, amelyen a Sir-Hásirim íródott„.

A vallás általában véve nem egyéb, mint egy meghatározott viszony az Istenhez ill. az érzékfelettihez. De a judaizmus összeforrasztotta a vallást az erkölcsiséggel, vagyis: az Istenhez való viszony össze van keverve az embertárshoz való viszonyal. A zsidóság az Istent tette minden erkölcsiség forrásának és lényének. E két reláció keverékének van a héber irodalomban egy meghatározott formulája: „Máhu

ráchum, áf áttá ráchum“ — „ahogy Ő (Isten) könyörületes, úgy legyen az ember is könyörületes“. A vallásnak az erkölcsiséggel való ilyenén átittatása, amely az antik világban egyedülálló — egy egészen új életfelfogást, egy egészen új életcél-t teremtett meg. Az erkölcsiséget és igazságot a judaizmus az élet céljává tette. „Az igazság nélkül semmi értelme sincs az életnek“ — mondták a zsidó próféták.

A szó: „hit“ csak nagyon ritkán fordul elő a Tórában. Mindig az „Úr megismeréséről“ van szó. Az okosságra és megismerésre való törekvést tette Salamon király is uralkodásának előfeltételévé, amidőn ezt kérte Istentől: „Adj azért a te szolgáltnak értelmes szívet, hogy tudja itélni a te népedet és tudjon különbséget tenni a jó és a gonosz között“ (Királyok 3:9). A legjámborabb zsidó szemében is nagyrabecsült vallás-filozófus Rabbi Jicchák Arama, a híres „Ákeda“ szerzője így nyilatkozik a „hit és tudomány“ kérdéséről: először jön a kutatás (chákiráh) és csak azután a hit (emunáh). Hogy a mindenkori zsidó vezetők tudatában voltak a zsidó vallás intellektuálisztikus indokának, bizonyítja Josephus Flaviusnak a rómaiakkal szembeni vallomása: „A përusimok (farizeusok) vallása nagyon közel áll Plátó tanításaihoz és világnézetéhez“. Csak ez

az erős intellektualizmus magyarázza a Tóra utalásait a megvalósulás, a törvény ismerete és a jutalom viszonyára. „Hogy hosszú ideig élj“ (V. Mózes 5:16), „Hallj meg azért Izráel és vigyázz, hogy megcselekedd, hogy jól legyen dolgod és hogy megsokasodjál a tejjel és mézzel folyó földön“ (V. Mózes 6:3) és hasonló nyilatkozatok a Biblia majd minden oldalán olvashatók. A legfényesebben Jeremiás a nagy próféta állapította meg a Tanna k, megismerésnek és életnek egymáshoz való viszonyát: „És senki sem tanítja többé felebarátját, sem testvérét, mondván: ismerjétek meg az Urat! — mert ők mindnyájan megismernek engem, kicsinytől nagyig“ (Jeremiás 31:34), majd pedig így folytatja: „Ezt mondja az Úr, aki adta a napot, hogy világítson nappal, aki felháborítja a tengert és annak habjai zúgnak, Seregek Ura az ő neve. Ha eltűnnek a törvények, úgy Izráel magva is megszakad, hogy soha én előttem nép ne legyen“ (Jer. 31:35—36). Más szavakkal: az utolsó ember az utolsó zsidó lesz, ha megismeri az Uristent.

Igy vannak ezek a fogalmak — igenlés, megismerés és jövő — egymással összeforrvá, mert az egyik a másik természetes következménye.

A zsidó vallás alapját, Maimonidesz

13 hittételben (s'los eszré ikárim) állapította meg, amelyek polgárjogot nyertek a zsidó imakönyvben. A vallási gondolatok dogmává kristályosodásától a zsidóságot megkímélte az írásmagyarázat szabadsága. Maimonidesz 13 hittételét alant közöljük:

1. Én hiszem teljes hittel, hogy a Teremtő — áldassék a neve — Ő a teremtője és vezérlője minden teremtménynek és hogy Ő egyedül alkotta, alkotja és fogja alkotni mind a műveket.
2. Én hiszem teljes hittel, hogy a Teremtő — áldassék a neve — Ő egyetlen és nincs egység olyan mint Ő, semmi tekintetben és hogy Ő egyedül az, aki volt, aki van és aki lesz.
3. Én hiszem teljes hittel, hogy a Teremtő — áldassék a neve — nem test és nem érhetik Őt fel a test érzékei és nincs neki semmi hasonlósága.
4. Én hiszem teljes hittel, hogy a Teremtő — áldassék a neve — Ő az első és Ő az utolsó.
5. Én hiszem teljes hittel, hogy a Teremtő — áldassék a neve — Ő egyedül méltó az imadására és kivülről senki sem méltó az imadásra.
6. Én hiszem teljes hittel, hogy a próféták minden szava igaz.
7. Én hiszem teljes hittel, hogy Mózes tanítónknak proféciája — békesség

vele — igaz volt és hogy Ő volt atyja a prófétáknak, kik megelőzték őt és akik utána jöttek.

8. Én hiszem teljes hittel, hogy az egész Tóra, amely most kezünkben van, ugyanaz, ami Mózesnek adatott, a mi tanítónknak — békesség vele.
9. Én hiszem teljes hittel, hogy ez a Tóra sohasem lesz felcserélve és nem lesz másik Tóra a Teremtőtől — áldassék a neve.
10. Én hiszem teljes hittel, hogy a Teremtő — áldassék a neve — ismeri az emberfiainak összes tetteit és minden gondolatait, amint mondva van: Aki alkotta együttesen szívüket, az megérti mind a tetteiket. (Zsolt. 33:15)
11. Én hiszem teljes hittel, hogy a Teremtő — áldassék a neve — jót gyakorol azokkal, kik megőrzik parancsolatait és megbünteti azokat, kik áthágják parancsolatait.
12. Én hiszem teljes hittel a Messiás eljövetelét és ámbár késlekedik, mindazonáltal várom minden nap, hogy eljön.
13. Én hiszem teljes hittel, hogy meglesz a holtak feltámadása azon időben, mikor feltámad a Teremtő akarata — áldassék a neve és magasztaltassék emléke — örökre és örökkön örökké.

Maimonidesz megállapítja, hogy minden zsidó, aki hisz e 13 hittételben, részese a túlvilági életnek, még akkor is, ha sokat vétkezett. Az a zsidó azonban, aki nem tartja magát a 13 hittétel mellett — még akkor is, ha egy részét hiszi — nem számítható a zsidó valláshoz tartozónak.

A későbbi nagy zsidó tekintélyek (valamint RAVaD, Rabbi Ávraham ben Dávid, egy nagy tekintély, aki kortársa volt Maimonidesznek) hevesen küzdöttek Maimonidesz 13 hittétele ellen, hogy miért éppen ezeket a tételeket tette meg a zsidó vallás alapjául.

Rabbi József Albó megállapítja az „Ikárim“ című művében, hogy nem lehet a Messiás eljövételében való hitet, mint a zsidó vallás főalapjának egyikét odaállítani, mert a Tóra marad Tóra és a parancsolatok (micvák) maradnak parancsolatok, akkor is, ha azt hiszik, hogy az Úristen másképen jutalmaz a jóért és megtorol a rosszért, mint a Messiás eljövétele által. Igaz — folytatja Albó — hogy minden zsidó köteles hinni a Messiás eljövételében, mert így van megírva a Tórában és a próféták könyveiben; de nem lehet ezt a hitet, bármilyen szent is legyen ez, mint főalapot tekinteni. Fő alap, csak az lehet, amely, ha megszűnünk benne hinni — beomlik az egész

épület, de nem lehet olyan, amelyről elképzelhetjük, hogy ő (az alap) összeomlik, de az épület sértetlen marad...

Rabbi Jószeif Albó ezt az elméletét arra a kitételre építi, amelyet a talmud Szanhedrin traktátusában (99a) Hilléltől közöl: „אין משיח לישראל שכבר חללוהו בימי חזקיה״, „Nincs már Messiása Izraelnek, mert megették már őt Chizkijáh idejében“ (vagyis, a prófétáknak (Zacharja 9:9; Jesája 62:11-12) Izrael dicsőséges napjairól szóló jövendölése már akkor beteljesült). Igaz, hogy Rabbi Jószeif (amóra) ott azt mondja, hogy „שרייה ליה מרייה להלל“, „Az Úristen bocsássa meg Hillélnek az ő tévedését“. De Rabbi Jószeif azért nem teszi Hillélt hitetlené. Csupán egy jóindulatu megjegyzést tesz: „Az Úristen bocsássa meg Hillélnek az ő tévedését“.

Igaz, hogy Maimonidesz magyarázhatta Hillél szavait nem abban az értelemben, hogy Hillél általában azt tartotta, hogy a próféták jövendölése beteljesült és ezért a zsidók nincs mit várjanak egy új megváltásra, hanem abban az értelemben, hogy Hillél hitt egy nagy általános-zsidó megváltásban és nem egy személyes Messiásban, mert a személyes Messiás Hillél szerint Chizkijáh volt. Mindenesetre megállapítható, hogy Hillél Messiás-képelete nem volt olyan, mint az, amit mi, vallásos

zsidók tartunk. Ennek dacára Hillél „nászi“ (fejedelem) volt Izráelben...*) és nem reagáltak szavaira többel, mint: „az Úristen bocsássa meg tévedését“.

Rabbi József Albó ezért csak 3 alapigét állított fel a zsidó vallásban:

- 1) Istenhit,
- 2) jutalom a jóért és megtorlás a rosszért,
- 3) az égi Tan.

Rabbi Jicchák Abravanel a „Ros Emunah“ című könyvében másképen állítja fel az alapigéket.

Rabbi David ibn Zimra (RaDBaZ) egyáltalán nem híve az alapigék felállításának... Minek egyáltalán az alapigék? — kérdezi egy helyen. Ha felállítanak alapigéket, ez azt jelenti, hogy van a Tórában valami ami nem lényeges. A zsidóság nem ismer sem 3, sem 13 alapigét, hanem számára a Tóra minden szava p a r a n c s.

Maimonidesz alapigéinek irányzatát még sokan támadták. Mindezekben azonban egy alaptévedés van. Alapigéket felállítanak minden vallásban, de nem azért, mert a többiek nem lényegesek, hanem, hogy megállapítsák annak a vallásnak az első feltételeit, azokat az alapokat, melyek meghatározzák azt a vallást és a többi

*) I. Széder hádorot.

vallásoktól megkülönböztetik.

Képzeljük el magunknak, hogy Maimonidesz kizárólag a külső logika mellett tartja magát és csak 3 alapigét állít fel: 1) Istenhit, 2) jutalom és büntetés, 3) az égi Tan — mivel határolta volna úgy el a zsidó vallást a többi vallásoktól, melyek szintén hisznek az ő hitük szerint az Istenben; abban is hisznek, hogy a Teremtő megjutalmaz a jócselekedetért és megtorol a rosszért; hogy az Úristen adta Izráelnek a Tórát a Szináj hegyen? Azonban, ha meghatározzák a legvilágosabb és legszigorubb alapigéket és kizárják a lehetőségét minden testesítésnek; ha megállapítják, hogy a Teremtő nemcsak, hogy minden testesülésen kívül áll, hanem nem vethető alá semmiféle testi változásnak — úgy a zsidó vallás mind tisztább, elhatároltabb és erősebb a maga sajátosságában.

Ha megállapítjuk, hogy nem létezhetik nagyobb próféta, mint Mózes; hogy a Tóra, amelyet a Szináj hegyén kaptunk egy hajszálnyira sem változható meg — úgy kiküszöböljük a nemzsidó teológusok igényeit.

Éppen ezért fontos a Messiás eljövételében való hitnek az alapigékbe való felvétele, mint egyike a főalapoknak, amelyen Izráel épülete nyugszik, mert a Messiás-kérdésben nyilvánul meg a leg-

erősebben az egész vallásos zsidó világ-nézet.

Már mondtuk, hogy Maimonidesz magyarázhatta Hillél szavait abban az értelemben, hogy Hillél hitt egy általános-zsidó megváltásban és nem hitt egy személyes Messiásban. Ezt alátámasztandó, szószerint közöljük Maimonidesz idevonatkozó nyilatkozatát, amely egyszersmind igazolása a mai zsidó reneszánsz munkának. Ime Maimonidesz véleménye:

„A Messiás eljövételének napja lesz az idő, amikor a kormánypálca (királyság-málchut) visszatér Izráelbe és a zsidók visszatérnek Erec-Jiszáelbe. A Messiás-király igen hatalmas lesz és uralkodóháza Cióban fog dicsőítettetni. A világ meg fog telni nevével és dicsőségével, mely nagyobb lesz, mint Salamon királyé volt egykoron.*) Majd így folytatja igen értékes fejtegetését: „A természetben semmi sem fog megváltozni; minden marad a mai

(* ימות המשיח הוא זמן שחשוב המלכות לישראל ויחזרו לארץ ישראל כו': ולא ישתנה במציאות שום דבר ממה שהוא עתה אלא שהמלכות תחזור לישראל וזהו לשון החכמים (ברכות לד). אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכות בלבד" ויהו בימי עשירים ואביונים גבורים וחלשים כנגד זולתם כו' והמשיח ימות וימלוך בנו תחתו וכן בנו כו': (פירוש המשניות להרמב"ם ז"ל מתעבת כנהדרין פרק כ"ט)

állapotában — csupán a királyság fog visszatérni Izráelbe. És ez a bölcsek szava: „Nincs semmi különbség a jelenlegi és a messiási idők között, csupán az elnyomatás egyedül“ (Beráchtot 34b). A Messiás idejében lesznek gazdagok és szegények, erősek és gyengék — a maguk neme szerint. Ez a kijelentés a következő bibliai tételre van alapozva: „Mert a szegény nem fogy ki a földről“ (V. Mózes 15:11). A Messiás- király meg fog halni s trónján fia és unokája fogja követni“ (Maimonidesz Misna-kommentárja Szanhedrin trakt. IX. perek).

„Messiás már eljött!“ — mondják mások. Mi zsidók azonban azt mondjuk: Messiás még nem jött el, — majd csak akkor jöhet, ha Izráel fiai megtérnek (hazatérnek) és a világ jóvá fogja tenni azt a nagy bűnét, amelyet Izráellel szemben vétkezett.

A messiási hitet a zsidóság adta az emberiségnek és pedig mint univerzális hitet. Jesája elgondolása szerint a történés végcélja az emberiség boldogulása és üdvözülése. A Messiás eljövetele a próféták-tól álmodott örök béke, a háboru teljes kiküszöbölésének, az erkölcsnek és szellemnek, a pogányság és ösztöniség feletti uralmát jelenti. Ezért a judaizmusban a Messiás, mint „Békefejedelem szerepel.

FILOZÓFIA A JUDAIZMUSBAN.

Renan mondja a zsidó nép történetéhez írt előszavában, hogy az emberiség multjában három elsőrendű fontosságú történet van összeszöve: a görög, a zsidó és a római. E három történet együttléve képezi az emberi civilizáció történetét.

„Görögország adta a világnak a művészetet, a tudományt és a filozófiát; a zsidók honosították meg az igazságos Egyisten fogalmát; Róma pedig megszervezte a kereszténység terjesztéséhez szükséges hatalmat“.

„Nem a sémita szellemlnél kell filozófiai leckét vegyünk“ — mondja Renan, amidőn meg akarja állapítani a zsidó szellem terméketlenségét a filozófia terén. Lehet, hogy Renannak igaza van, noha nem értjük, hogyan lehet így elválasztani a vallást a filozófiától, nem értjük a paradoxont, hogy egy nép lehet nagy és erős a vallásos koncepciójában és gyenge a filozófiai világszemléletében. De hátha tévedik Renan, aki azonban a görög filozó-

fia tulságos felmagasztalása ellenére elismerte és megbecsülte a zsidó szellem vallásos koncepcióját.

Ez nem csak a Renan véleménye. Henry Molter, a „Száadjáh gáon“-ról irt kitünő mű szerzője is azt mondja: „A valóságban, a judaizmus nem filozófiai rendszer, hanem egy erkölcsi teológia“.

Érdemes elolvasni azokat a kitételeket, amelyekben David Neumark — egy gondolkodó, aki a legjobban ismerte és a legtisztábban exponálta a zsidó gondolat történetét — levitatja Molter argumentumait. Mert valóban, hány gondolat van Jesája, Jermijáhu és Ijöv könyveiben, amelyek hasonlóak Plátó gondolataihoz. A zsidó világnézetet az Istenség gondolata karakterizálja. Az Isten a kiindulópont Spinozánál a XVII. században és a végcél Bergsonnál a XX. században. Joggal kérdezi Dostojewsky, hogy elképzelhető-e egy zsidó az „Isten képmása“ nélkül.

Igen! Ez a jellegzetes alapvonala a zsidó filozófiai koncepciónak. Kétféleképen nyilatkozik meg előttünk, melyek különböznek tartalmukban: az első - misztikus, amely az érzelemhez szól; a másik egy logikus, amely az értelemhez szól. Martin Buber és Hermann Cohen az illetékes képviselője e két tendenciának. Buber alaposan tanulmányozza a Bal-Sém tanításait,

Hermann Cohen — Maimonideszét. Ez a különbség feltalálható népünk egész történetében és megvilágíthatjuk Maimonidesz biográfiájában, ha párhuzamot vonunk közte és apja között.

Rabbi Maimun, a mi filozófusunk apja jelentékeny talmudista, asztronómus és matematikus volt. A biografusok, akik megírták az apa és fia életét, megjegyzik a jellembeli különbséget apa és fia között. Az apa, Rabbi Maimun egy lelkesedő, egy mélyen hívő ember volt, szelleme éppen ellenkezője, mint a fiának, aki a szigoru logika és gondolkodás embere volt. Az apa egy misztikus, a fia egy racionalista.

*
BCU Cluj / Central University Library Cluj

A nemzsidó történészeknek kuriózus állásfoglalásuk van zsidó gondolkodókkal és tudósokkal szemben. Ha misztikus tanok teremtéséről van szó, azt mondják, hogy nem voltak filozófusok; ha pedig a racionalista rendszer megalapítójáról van szó, azt mondják reájuk, hogy nem eredetiek és gondolataik más forrásból származnak. Az igazság azonban egészen más. És bizonyítékul szolgáljon éppen Maimonidesz, mert mi a filozófia, ha nem az emberek törekvése mindenre olyan formulát találni, amelyben szintézisre találnak úgy a világ törvényei, mint az emberek ideáljai. Ha lehetne is kételkedni Maimonidesz világ-

nézetének zsidó karakterében*) — el kell azonban ismerni, hogy Maimonidesz rendszerében az „emberi“ kétségkívül tiszta zsidó emberiség. Az aristoteleszi erudíció és argumentumainak aristoteleszi gunyája nem tudja elfedni felfogásának tiszta judaista voltát.

*

A vallás és filozófia kibékülésére irányított kísérlet Maimonidesznál nem eredeti törekvés, noha ebben a tekintetben új utakat jelölt meg. Már az alexandriai Philó idejében született meg a tendencia, hogy béke köttessék a judaista vallásosság és a görög filozófia között. Philó, aki a zsidó tudományt csak korlátolt mértékben ismerte, aki a Tóra, Neviim és Ketuvim könyveit nem eredetiben ismerte — lévén azonban igen alapos ismerője a görög filozófiának arra törekedett, hogy bebizonyítsa a zsidó Tóra fenkölttségét morális-filozófiai szempontból. Bebizonyítani törekedett, hogy a Tóra magasabbrendű, mint a filozófia, hogy magában tartalmazza Plató egész etikai tanát, sőt még többet.

Rabbi Jehuda Hálévi, a legeredetibb zsidó filozófus egy sajtáságos álláspontra helyezkedett, amidőn elismerést keresett

---

*) („Les Juifs se sont certainement inspirés des Grecs“. (Émile Meyerson: Identité et Réalité. Paris 1908).

nemcsak a zsidó Tannak, hanem az egész zsidó népnek. Helyesen fogta fel a judaizmus igazi tartalmát és tudta, hogy a judaizmus a zsidó nép alkotóerejének terméke és nem lehet a judaizmust megérteni a zsidó nép ismerete nélkül. Maimonides egészen más elvekre építette rendszerét és pedig arra, hogy összhangba lehet hozni a zsidó Tórát az arisztoteleszi filozófiával

A filozófia terén sok híres gondolkodó támadt a zsidóságban Maimonidesz előtt és utána is. A többek között Rabbi Lévi ben Gerson, egy igen eredeti művet írt „Széfer Milchámot Adonnáj“ címmel, de egyiknek sem volt oly nagy visszhangja, mint a „Móre Nevóchim“ (A tévelygők útmutatója), amelynek jelentősége nem annyira filozófiai tartalmában rejlik, hanem a törekvéseiben. Ez nem egy egyszerű könyv, hanem egy nemzeti esemény a zsidó nép életében.

Végeredményben — meg kell állapít-suk hogy Maimonides filozófiai zsidósága tartalmánál fogva ellentétben áll az igaz judaizmussal. Mert a görög filozófia egy szellemi arisztokratizmus, amelyhez csak néhány kiválasztott elme tud felemelkedni, olyanok, akik filozófiai gondolkozásukkal elérték a perfekció legmagasabb állapotát. Ezzel szemben a Tóra népi és, a szónak nemesebbik értelmében. A Tóra őszintén

demokratikus, erkölcsileg népies. Minden zsidónak része van a judaizmus szellemi emelkedettségében. Nem a gondolkodás a főalap. A Tóra tanításait és parancsolatait minden ember betarthatja, még egy olyan is, akinek agya nem képes filozófiai gondolkozásra. „Arisztotelesz erkölcsi perfekciója — állapítja meg Dr. S. Bernfeld — csupán néhány kiváló egyén által érhető el, azonban a judaizmus erkölcsi teljessége hozzáférhető minden ember részére.“

Menj a hangyához, te rest, nézd az ő utját és okulj. Neki nincs sem vezére, sem felügyelője, sem parancsnoka. Nyárban szerzi meg táplálékát, aratáskor gyűjtögeti eledelét. (Példabeszédek 6: 6-8).

MUNKA ÉS MUNKÁS.

Manapság sok badarságot irnak és beszélnek a testi munka méltóságáról. Nem kevés a száma azoknak az ál-valóságosoknak, akik ezeket a hamis elméleteket a vallás tógájába öltöztetik, minekutána szükségesnek tartom e kérdésnek is a judaizmus tükrében való megvilágítását.

Bizonyos, hogy nagy erény a munka, sőt megbecsülendő annak művelője is. Mint minden ethikai alapgondolat felismerésében, úgy a munka értékének felismerésében is a judaizmus ellentétbe helyezkedett az egész ókorral. Az egész ókori pogány világban a munka megvetés tárgya volt, nem szerzett tiszteletet annak, aki vele foglalkozott. Sőt, inkább lenézték a munkást, mint tisztelték. A Tóra volt az első, aki a munka és munkás megbecsülésére tanítja az emberiséget. A biblia hősei, a vallási ideálok, mind mint munkás emberek szerepelnek, kik kemény testi munkát végeznek. Földművesek és pásztorok, kik az eke

szarvát fogják és a nyájjal vesződnek. Saul király egyenesen az eke mellől megy Jábes Gileád megszabadítására (I. Sám. 11 : 5). Dávid, a zsoltáros- király így kiált fel : „Kezed munkáját egyed, akkor boldog leszel és jó dolgod lesz“ (Zsolt. 128 : 2). A dupla kifejezés a boldogság megjelölésére azt tanítja, hogy boldog a munkás ezen a világon (a földi életben) és jó dolga lesz a tulvilágon. Míg Aristoteles nem tartotta szabad férfiúhoz méltónak a munkát és Plátó nem tartotta helyesnek, hogy a köztársaság polgárjogot adjon a kézműveseknek, addig az erec-jiszráeli főiskolákon és törvényszékeken a bölcsesség korifeusai között, sokan saját kezük munkája árán éltek. Áboth traktátusában a Misna a közvetkezőket közli Semajáh szavaiból : „Szeresd a munkát és gyűlöld az uraszkodást“ (1. 10). A judaizmus szerint vallási törvény a munka, mert ahogy Isten meghagyta Izráelnek a szombat megszentelését, úgy megparancsolta neki a hatnapi munkát is. Még pogányhoz is szegődjék az ember munkásnak, de ne szoruljon rá halandó támogatására.

Számtalan adatot lehetne felsorakoztatni a munka erényéről, melynek természetes következménye az a rendezett viszony a munkaadó és munkás között, melyre a judaizmus oly éberem örökdi. A Tóra így

gondoskodik a dolgozó ember jogairól: „A szegény és szükölködő napszámoson ne erőszakoskodjál, akár atyádfia, akár jövevények azok. Azon a napon add meg az ő bérét, még a nap lementé előtt”. (V. Mózes 24: 14-15). Hogy mennyire megbecsülendő a dolgozó ember, bizonyítja az, hogy még az oktalan állatban is megbecsülendő az, hogy munkát végez. „Jöjj lásd, mily becses a munka az előtt, aki a világot teremtette. A baromért, mely munkát végez, a tolvaj ötszöröset fizet büntetésül, a juhért azonban, mely tétlen és nem dolgozik, csak négyszerest fizet büntetésül a tolvaj”. (II. Mózes 21: 37).

Az „a v o d á h” szó, amelynek eredeti értelme testi munka, i s t e n i s z t e l e t e t is jelent — istentiszteletet és testi m u n k á t. A két fogalom a judaizmus szellemében egymással találkozik.

Az idézett adatokból kitünik, hogy milyen nagy becsü a munka és a munkás a judaizmusban. Azonban a munka és munkás i s t e n i t é s e és tulságos tisztelete egyenlő a bálványimádással. A testi munkán semmi sincs, ami különösképpen tiszteletreméltó lenne. Egy híres gondolkodó így vélekedik erről a kérdéstről: „Szellemi és erkölcsi szempontból nézve, csufos dolog az emberre, hogy olyan dolgot kell tennie, ami nem okoz neki örömet. A munka számos formája minden öröm nélkül való foglalkozás és ilyennek is kell, hogy tartassék. Egy sáros utcát éles keleti szél mellett

naponta nyolc órán át seperni, utálatos foglalkozás. Nekem lehetetlennek tűnik, hogy uccát szellemi, erkölcsi és testi méltósággal lehet seperni. Örömmel seperni — egyenesen borzalmas volna. Az ember valami jobbra termett, minthogy a piszokban turkáljon. Minden ilyen munkát gépnek kellene elvégeznie. Azonban van valami tragikus abban a tényben, hogy valahányszor az ember egy gépet talált fel, mely helyette elvégezte a munkát, mindannyiszor újabb szükség szakadt rá.

„A gépnek kell helyettünk a szénbányákban dolgoznia, bizonyos egészségügyi szolgálatokat elvégeznie, hajókat fűteni, uccákat tisztogatni, szóval minden kellemetlen és kinos dolgot el kell végezzen. Most, a gép elnyomja az embert, helyes körülmények között azonban szolgálnia kell. Ez a gép hivatása. Az ember célja pedig a szellemi fejlődés“.

Maimonides megállapítja, hogy a természet célja és utja: a fejlődés. Az ember a teremtés koronája, tehát mennyivel inkább célja a fejlődés és nemesbülés. „Fejlődés az élet törvénye — mondja Wilde Oszkár — és nincs olyan fejlődés, amely nem az egyéniség felé vezetne. A durva munka károsan befolyásolja az emberi lelket, az emberi egyéniséget és méltóságot, amelynek pedig a szellemi fejlődés a célja. Ezek

szerint, a kulturának rabszolgákra van szüksége, amelyek nélkül a kultura és szemlélődés szinte lehetetlen. Már pedig az emberek rabszolgasága igazságtalan és erkölcsstelen. Ezért a világ jövője a mechanikai rabszolgáktól, a gép rabszolgaságától függ.

Sokan lesznek, akik ezt az elméletet utópiának fogják tartani. Ezeknek az a válaszom, hogy — Wilde Oszkár szerint — „a világnak olyan térképe, amelyen Utópia nincs belérajzolva, nem érdemli meg egyetlen pillantásunkat sem. Elmellőzi a Világtengernek azt a partját, amelyen az emberiség örökké kifog kötni. És ha az emberiség ebbe a révbe elért, mindjárt jobb tájékok után kémlel és arra irányítja vitorláit. A haladás az Utópiának megvalósítása“.

Hiányos volna e dolgozat, ha a „munka és munkás“ kérdésével kapcsolatban fel nem vetném a szociálizmus problémáját, mely téma rendkívül divatos válságos napjainkban.

A szociálizmus zürzavara annyi féle politikai és ideológiai irányzatot termelt ki, hogy a legszorgalmasabb figyelő is alig tud rajtuk eligazodni. Ezek a megsokasodott irányzatok és pártok rendkívül gyengítik a szociálista program erejét, amelynek természetes következménye az „internacionálista szolidaritás“ legendájának szerte-

foszlása. „A szociálizmus csődje“ című elmélkedésemben már kifejtettem, hogy csak képzelt rokonság fűzi össze a latin szociálizmust az amerikaival, az angollal vagy a némettel. Mert az angol munkás csakugy mint a német elsősorban angol vagy német s csak azután szociálista.

A szociálizmus diadala a szolgaságba való teljes visszatérésre vezethet. Egy híres szociálista gondolkodó azt állítja hogy, „ha a szociálizmus önkényes lesz, mint a mai Oroszországban, ha lesznek benne olyan kormányok, amelyek gazdasági hatalommal lesznek felfegyverkezve, mint a mostaniak politikaival, ha az ipari zsarnokság állapotában élünk majd, akkor az emberiség utolsó fejlődési foka rcsszabb lesz az elsőnél“.

„Világos tehát — folytatja az említett szociálista tudós — hogy a zsarnoki szocializmus eljövetele éppen nem kívánatos dolog. Az ipari kaszárnyarendszer, vagy a gazdasági zsarnokság uralma alatt senkinek sem lesz semmiféle szabadsága sem. Nagyon rossz dolog, hogy az emberiség egy része szinte rabszolgasorban él, de a problémának olyatén megoldása, hogy az egész társadalmat szolgaságba kényszerítsék egyenesen nevetséges gondolat. A kényszernek egyetlen formáját sem szabad alkalmazni. Kényszer mellett a dolog nem

üdvös sem a munkásra, sem a többi emberre nézve. Munkán — mellesleg megjegyzem — bármiféle tevékenységet értek. Bevallom — fejezi be elméletét a tudós — hogy számos szociálista rendszerhez a rendelkező hatalom, sőt tényleges kényszer szennyes képzete fűződik“.

A szociálista tévedések között a legveszélyesebb annak meg nem értése, hogy az osztályharc árt a termelésnek, amelyből a munkás is hasznot húz.

A judaizmus ellene van osztály- és gazdasági ellentéteknek. Igazság annak, aki dolgozik és annak aki dolgoztat. A judaizmus elszánt ellensége az osztályok közötti gyűlöletnek és harcnak, elveti a terrort gazdasági harc eszközeként, mert osztályharc és osztálygyűlölet egyenesen ellenkezik a judaista nemzet-ethikával, amely alapján véve nem ismeri az osztályokra való tagozódás fogalmát. A judaizmus szerint az igazi cél, a társadalomnak olyan alapon való felépítése, mely lehetetlené teszi a szegénységet. Az elengedés évéről szóló mózesi törvény meg is adja az irányt e cél megvalósítására.

Itt említjük az egyenlőség kérdését is. Mózes második könyvében (35) ezt találjuk: „Szólt az Örökkévaló Mózeshez: lásd névszerint szólítottam Becálélt“! Egész Izráelben nem volt akkor senki, aki

kézmű iparágban jártas lett volna. Ami nem is csoda, hiszen Micrájimban tisztán csak agyagkeveréssel és téglavetéssel voltak elfoglalva. Itt tehát Isten egyenesen csodát művelt, midőn a tizenkét éves Becálélt betöltötte bölcseséggel, értelemmel és ismerettel mindenféle művészi alkotásra. „És adtam melléje Áháliáivot, Dán törzsből“ (35:34). Bárha Becáléi előkelő törzsből, Juda nemzestégéből származott, Isten mégis Áháliáivot adta melléje, aki alacsonyabb törzsből származott, mivel ezzel a Tóra arra akart bennünket tanítani, hogy Isten előtt mindenki egyforma és hogy Ő nem ismer osztályt, kiváltságot, nemességet emberek között. De megkívánja az emberektől is, hogy gazdag és szegény, előkelő és alacsony származású emberek szeressék egymást és barátságosan érintkezzenek egymással.

Tökéletes egyenlőség — sajnos — nem lehet a földön, amíg Isten egyenlőtlenül osztja ki köztünk a fizikai erőt és a szellemi képességet, de mindnyájan egyenlők lehetünk abban, hogy ne nézzünk le senkit, aki emberek született; hogy részvetlenül ne nézzük senkinek a pusztulását; hogy emberségesen bánjunk mindenkivel, akit Isten hozzánk hasonlóan erre a világra hozott. Nem szükséges, hogy a természet korlátjain kívül még a társa-

dalom is mindenféle válaszfalat állítson ember és ember közé, rang, osztályérdek, felekezetiiség és a szükkeblüségnek, az elfogultságnak, a buta hiuságnak mindenféle címén.

MÁSODIK KÖNYV.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

AZ ÁLLAM.

Az állam eredetére vonatkozólag különböző elméletek vannak. Némelyek természetes alakulatnak veszik, mint amely törzszervezetből alakult ki a fejlődés folyamán. De bármiképen is magyarázzák, az bizonyos, hogy az állam természeti alakulat, mint a házasság.

A zsidó állam megalapítását nem volna érdektelen ismertetni. Ez azonban túlszárnyalná e kis mű eredeti feladatát. Ezért csupán néhány elméleti kérdést fogunk tárgyalni.

A zsidó állam előtt ott kell álljon a főfeladat: erkölcsi alakulattá válni. Az állam, bizonyos törvények által szabályozott rend. Ezek a törvények azonban minél nagyobb erkölcsi tartalommal kell bírjanak. A zsidó állam alkotmánya a Tóra kell legyen, mely a legjobban felel meg a zsidó nép lelkiségének. A Tóra-alkotmány előtt nemcsak az a cél lebeg, hogy a rendet mindenáron fentartsa és érvényesítse, hanem az erkölcsi személyiség szabad

fejlődését is biztosítsa. Az államnak a közös szociális érdekeket úgy kell szolgálnia, hogy a jogos és értékes egyéni érdekek érvényesülése biztosítva legyen.

Az államformák közül a legmagasabbrendűek: a jogállam és a kulturállam. Az állam egész magatartását, minden ténykedését: a kormányzást, a közigazgatást és a törvénykedést az erkölcsi törvény (Tóra) által szabályozott jogoknak megfelelően kell gyakorolnia. A zsidó állam azonkívül, hogy jogállam lesz, egyszersem mind kulturállam is kell legyen.

Az állam szó héber terminusa „Mö-din áh“ a „din“ (törvény) és „dáján“ (bíró)-ból veszi eredetét. Ez a kifejezés elég beszédes. A német „Staat“, az angol „state“, a francia „état“, az olasz „stato“ és a római „dominium“ vagy „impérium“ az államnak egy egészen más keletkezési módját mutatják és azt bizonyítják, hogy vagy bizonyos életfeltételek stabilizálódása, vagy pedig a kényurak (despoták) uralkodása hívta életre a politikai közösséget.

A tudomány nem a mások felett való uralkodás, hanem a valóság megismerésére rendelt eszköz, melynek segítségével uralkodik az ember „a tenger halain, az ég madarain és a földön csuszó-mászó minden állatokon“ (I. Mózes 1:28). A tudományt is az igazság szenvedélyes sze-

retete kell vezesse, hogy az igazságban való részvétel által az emberi szellem felszabaduljon a világ befolyása és hatása alól, hogy minél szabadabban állhasson az emberiség szolgálatába. „A villanyvilágítás — mondja Dr. Herzl Tivadar — nem azért lett feltalálva, hogy néhány nagy úr kivilágithassa palotáját, hanem azért, hogy a fénye mellett megoldhassuk az emberiség kérdését“.

Csaknem egy negyedévezreddel azelőtt, hogy Herzl Tivadar dr. az ő „Judenstaat“-jával a világot meglepte, az amsterdami nagy filozófiai különc már kimondotta a tételt: „a zsidóság egy nép és mint ilyen szüksége van egy országra“. Így lett Spinoza Baruch a modern cionizmus tulajdonképeni megalapítója.

TÓRAÁLLAM.

Máshelyen említést tettem a héber nacionalizmusról, Tóra-életről és Tóra-országáról. S mivelhogy ezekkel a kérdésekkel a „Thorajudenstaat“ című könyvemben bővebben foglalkoztam — itten ezt a kérdést csak olyan mértékben fogom tárgyalni, amennyire ezek itt szükségessé válnak.

Máshelyen kijelentettem, hogy a Tóra-államot én egy eszköznek tartom magasabb elhivatottságunk megvalósításához. A judaizmus szerint hivatásunk és végcélunk, hogy „Sáddáj uralmára előkészítsük és neveljük a világot“. Ezért a felépítendő Tóra-állam maximális tökéletességű kell legyen, hogy prototipusként szolgálhasson az egész emberiség számára.

A judaizmus a szív mélységéből ered. Mi ivadékaik vagyunk azoknak az ősöknek, kiknek a neve ott van belevésve az isteni trónszékbe; ivadékaik vagyunk Jákób ősatyánknak (mivchár seb'avot), aki a héber nacionalizmus legmagasabb piedesztáljára emelkedett. Az

a talmudi állítás is, amely szerint „a Tóra, Jiszráél és a Teremtő egy elválaszthatatlan egységet képeznek“ csak az „ősatyák kiválasztottjának“ (Jákob) gyermekeire vonatkozik és mindaz, aki nem fogadja el a vallásos nacionalizmust mint a Tóra egy részét, az a „Semá Jiszráél“ tagadójának minősítetik. Héber nacionalizmus, héber nyelv, földmunka — ezek mind a legfontosabb attributumai és eszközei a judaizmus fentartásának és fejlesztésének.

A zsidó nép léte, keletkezése óta egybe van forrva Erec-Jiszráéllal. És pedig már abban az időben, amikor még nem élt ott. Ez egyedülálló a nép és ország viszonya között, mely a világ egyetlen népénél sem található; akkor is, ha Izráel nem lakik Palesztinában, v i s z o n y a a z o r s z á g h o z meg van határozva.

Erec-Jiszráél az i g é r e t földje. Egy iszonyu pusztai vándorlásba menekült a nép az egyiptomi szolgaság húsos fazekától, hogy ebben az országban s z a b a d s á g o t találjon. Ha nem is olyan kényelmes életet, de mégis s a j á t h e l y é t, a neki kijelölt helyét, ahol teljesítheti feladatát. A nagy Vezér nem lépheti át az ország határát, csak a Nébó hegyéről nézheti azt meg. És ime szövődik egy bensőséges viszony fonala az ország és a nép elválaszthatatlanságára. És később, amidőn a

nép száműzetésbe megy, a gyász árnyéka borul reá és a próféta-költő e halhatatlan szavakat énekli: „Ha elfeledlek Jerusálem, száradjon el a jobbom...” (Zsolt. 157:5),

Csak ezzel a határtalan cioni szeretettel lehetett elnyomott, az anyaföldtől elszakított, annak művelésétől eltiltott emberekből — bátor, férfias, a földet szerető, a földet művelő, a földhöz ragaszkodó, foglalkozásukra büszke zsidó parasztokat nevelni. A régi egyiptomi sírboltokban találtak buzaszemeket, amelyeket évezredek előtt a szegény halottaknak adtak úti élelmezésül. És ezek a buzaszemek a földbe plántálva újra csiráztak és gazdag kalászatokat adtak. Éppen úgy sikerült — egy hatalmas atavizmus segítségével — Izráel népének a földhöz való visszatérését és ragaszkodását a késői unokákban újra felébreszteni.

*

A palesztinai mandátum, amelyet a Népszövetség azzal a konkrét feltétellel adott át az angol hatalomnak, hogy ott nemzeti otthont létesítsen a zsidó népnek — a zsidóság jogát Erec-Jiszáélre az „állandó kontaktus“-ra alapítja, mely kontaktus nem szűnt meg a zsidó nép és Erec-Jiszáél között. Az a pszichológiai momentum, hogy a zsidóság kétezer év alatt nem szűnt meg hinni az országba

való visszatérés prófétai ígéletben — az szolgált a legfontosabb alapul történeti jogainknak közjogilag biztosított alapon való elismeréséhez.

Természetes, hogy a diplomáciai nyelvben, amely távol áll minden romantikától, nem találtak jobb kifejezést a zsidóság örökvágyára Erec-Jiszráél iránt, mint: „kontaktus“. Nekünk zsidóknak sokkal több volt; nekünk reális valóság volt az a halhatatlan hit, hogy Erec-Jiszráél örök tulajdonát képezi a zsidó népnek. A próféták jövendöléseinek olyan kolosszális hatása volt a néplélekre, hogy a zsidóság mártírtörténetének egyetlen pillanatában sem szünt meg hinni a tiszta hit teljes erejével, hogy Erec-Jiszráél a zsidó népé, mert ott rejlik a zsidó lélek gyökere. Ezért nem találta a zsidó a földkerekségen sehol sem nyugtát. Mindenütt idegennek tekintették. És ő valóban idegennek érezte magát, mert szellemi létének forrása mindig Erec-Jiszráél volt.

Ez a hit nem maradt mindig absztrakt. Nagy személyiségeknél, tiszta, fenkölt lelkekénél gyakran hatalmas dinamikus erővé változott, mely nagy, reális tettekre serkentett. Ilyenek voltak: Rabbi Jehuda Halévi, Náchmánidesz, Maimonidesz stb., akik pusztá sivatagokban vándoroltak, primitív vitorlánhajókon utaztak a legnagyobb élet-

veszélyel, hogy Erec-Jiszráélben lehessenek. A megrendíthetetlen „hit“ vezette a Bál-Sém tanítványait is Erec-Jiszráélbe. Ugyanezeket az érzéseket fejezi ki a Chibbát-Cion mozgalom minden egyes fejlődési-stádiumában. És ez az a „kontaktus“, amelyet a világ népei nem tudtak figyelmen kívül hagyni, amelyre a mandátum, mint nemzetközi irat jogainkat alapítja Erec-Jiszráélre.

*

„T ó r a á l l a m“. (Thorajudenstaat) — ez a meghatározás fejezi ki a legfontosabban a vallás-nemzeti ideál célkitűzéseit. Olyan polgári és társadalmi életet akarunk, melyben a Tóra vezérfonalként húzódjék végig és dominálja és irányítsa úgy az egyén, mint az egész nép életét; melyben az alkotmány, a Szináj hegyén Mózes által kinyilatkoztatott Tóra legyen; melyben a zsidó nép az igazi judaista szellemeinek megfelelően önálló és független életet éljen. Erec-Jiszráél olyan zsidó kell legyen, mint amilyen angol Anglia. Ráv Fischmann szerint: mindent, amit a zsidóság alkotott; mindent, amit történetének hosszú évezredein kitermelt; mindent, amiről felismerhető, hogy a zsidó géniusz terméke; mindent, amin érvényre jut a héberség bélyege; mindent, ami a Tórából és hagyományokból, a vallásból

és ó-héber irodalomból fakadt — mindent újja kell éleszteni az épülő Zsidó Államban.

A judaizmus nem akar senkire sem ráoktrojálni valamilyen életformát. Csupán az alapokról van szó, amelyre a Zsidó Állam épül. A judaizmus nem avatkozik bele az egyén magánéletébe. De a zsidó élet nyilvános ábrázata csakis és kizáróan z s i d ó lehet és kell legyen, a zsidó Tóra parancsolatainak megfelelően, mert ahol a szombat megszentelése hiányzik, ott nem létezik igazi zsidó élet.

A judaizmus megérti és megbecsüli mindenki meggyőződését és elvét. De korántsem elégszik meg az egyén vallásosságával, hanem arra törekszik, hogy az e g y e t e m e s s é g e t befolyásolja, anélkül azonban, hogy valakit (az egyént) lelkiismerete vagy akarata szabadságától megfosztana.

IZRÁEL ÁLMA...

Egy hírneves publicista, (akiről eddig azt tudtuk, hogy nem fogékony a fajelmélet és a sovínista nacionalizmus bacillusai iránt) tanulmányt írt, melyben a többek között azt kérdi: „Azokban az időkben, amikor az ősrégi civilizált népek az iránytűt feltalálták, vagy hatalmas piramisokat építettek, vajjon mit csináltak a héberek?” Ez a kérdés.

Erre, a legpontosabb feleletet a zsidó történelem adja. Azokban az időkben az izráéliták az egyiptomiak mellett, a fáraók rabszolgái voltak és mint ilyenek ők is közreműködtek*) a piramisok építésén. De

---

*) A zsidóság egyiptomi tartózkodása sorsdöntő volt a későbbi jövőjére és alakítóerővel bírt a zsidó szellemre. Az egyiptomi hevítő nap alatt átváltozott a pásztor- és kereskedőnép egy munkásnéppé. Tudvalevőleg, a kereskedelem (mindenekelőtt cserekereskedelem) először a pászturnépek között terjedt el. Ezt bizonyítja a „pecunia“ szó eredete (pecus-ból). A marha volt a cserekereskedelem első objektuma. A héber szó „mikne“ épügy jelent vettelt vagy

ugyanakkor, amidőn az egyiptomiak lemondással túrték a kasztok rabszolgaságát, az izráeliták voltak az elsők, akik előkészítették a szabadság felé és a rabszolgaság megszüntetéséhez vezető útát. Mi hisszük, hogy a szabadság előkészítése és megéneklése, úgy ahogyan azt a Tórában találjuk, van legalább oly nagy kulturális és civilizatorikus alkotás, mint a néma sziklák, melyek annyi fáradsággal és emberi szenvedéssel lettek halomra hordva az egyiptomi civilizáció piramisáiban.

Igaz, hogy nekünk nem volt egyetlen Phidiasunk, egyetlen Ovidiunk, egyetlen Virgiliunk sem. De adtuk a zsoltárosokat, kiknek dalait minden keresztény templomban és minden mohammedán mecsetben egyaránt éneklük. De ennyi nem elég — mondja az elfogult publicista — „nem elég ahhoz, hogy Izráel népe is egysorba állítsák a görögökkel, az egyiptomiakkal, a rómaiakkal... a civilizáció tekintetében“. Így a publicista. Mi azonban hisszük, hogy

---

vásárlást, mint marhát vagy barmot. Mindenesetre természetes jelenség, ha egy pásztornép kereskedelemmel foglalkozik. A Tóra maga is felemlít több pásztornépet, amelyek kereskedelemmel foglalkoznak. Amidőn Izráel Micrájimba vándorolt, egy egész kis pásztornépecske volt (I. Mózes 46:27), amely egy természetes

éppen csak a zsoltárok hoztak nagyobb szolgálatot és járulékot az emberiség ki-művelésére, mint az a néhány egyiptomi piramis és síremlék.

Mi hoztunk még egy nagyobb járulékot. Egy járulékot, amelyhez hasonló nincsen és amelyel ott állunk a görögök mellett a civilizáció bölcsőjénél. Mi adtuk az emberiségnek a Bibliát. Ha a külső formát, az esztétikát a görögök kultiválták, úgy a lélek belső szépségét mi teremtettük meg, csiszoltuk az emberi lelkiismeretet és adtuk az emberiségnek az etikát. Ha a görögök megtöltötték az Olymposzt a saját képükre faragott istenekkel és istennőkkel és feldiszítették azt minden emberi bűnnel — mi, a Tóra felfogása alapján arra törekedtünk, hogy az embert saját lelki erényei által isteni magasságra emeljük, ki saját szellemével teltette az embert és Mózes által az emberiség fülébe kiáltotta (abban az időben, amikor Phidias görög szobrai és a fáraók egyiptomi piramisai dacára teljes vadság-

---

állapotban és politikai kötetlenségben élt. Egyiptom akkor már egész szociálisan és politikailag erősen szervezett állam volt, amelyben nem volt hely nomád pásztorok részére. Az új jövevények jelenléte csakhamar érezhető lett. A hazaiak gyűlöletérzékének kitörése már egy közvetlen következménye a zsidók megjelenésének. Az

ban úszott a világ) a pogány és barbár emberiségnek, hogy „szeresd felebarátodat mint tenmagadat“. Ebben a magas emberi és isteni gondolkodásban nincsen-e legalább annyi civilizáció, mint az antik szobrokban? Hozgyan is tudott egy felvilágosodott ember, az említett publicista, ilyen könnyedséggel átsiklani a Biblia és a zsolnárok felett? Hiszen a Biblia kézikönyve a világ minden népének. Mint egyetlen más könyv sem, a Biblia 678 nyelvre van lefordítva. Az egyetlen könyv, amely ilyen univerzálitást ismer. A Biblia évente 10—11 millió példányban van terjesztve. És ha az angolok voltak azok, akik — mint a szóbanlévő publicista megállapítja — az összes világrészekre civilizációt vittek, ugy ezt elsősorban a Biblia segítségével tették, amelynek ők maguk is, tudniillik az angolok, a legalázatosabb és legserényebb olvasói és terjesztői.

Az említett publicista szemünkre veti, hogy az élet egyetlen terén sem adtunk olyan lángelméket, akik más népek által

---

egyiptominak a zsidóval szembeni gyűlölete — amelyről a Tóra értesít — épügy volt etnikailag, mint politikailag és szociális szempontból indokolva. Az egyiptomi állam egy szilárd kasztállam volt, amely a papok és hadvezérek — a királlyal az élükön — által lett kormányozva. Egy ilyen szilárdan összefüggő politikai és szo-

kitermelt zseniálítások mellé állhatnának. Nem ismerjük a meghatározó tulajdonságot, a kritériumot, amely alapul szolgál e kitűnő (?) publicistának a zsenik osztályozásánál és nem értjük, hogy miért mindazok a szellemi nagyságok, amelyeket a zsidók adtak, csak „tehetségek“ maradnak más népek lángelméi mellett, mint amilyenek voltak: Nansen, Victor Hugo, Galileu, Goethe, Shakespeare, Chopin, Napoleon és mások. Itt elgondolkodunk. Nincs adva számunkra egy olyan fokmérő, amelynek segítségével milliméter pontossággal meghatározhatnánk egyik vagy másik zseni nagyságát. Ezért kérdezzük és azt hiszem joggal, hogy vajjon mennyiben volt Móse Rábbénu kisebb zseni, mint Nansen. vagy mennyiben kisebb zseni a zsoltáros Dávid vagy Jesája próféta, mint Chopin?

Vajjon Spinoza, kinek műve ma is minden filozófia egyik alapjául szolgál, nem volt-e olyan nagy zseni, mint bármelyik a fent említett festők és irodalmárok közül? Ha említett publicista ismerné a mi

---

ciális szervezetben nincs helye sem politikai, sem pedig szociális szabadságnak. Az egyiptomi polgár be volt zárva egy kasztszervezetbe és minden mozgási szabadságtól meg volt fosztva. Háromszoros nyomás terhe sulyosodott reá: a papé, a hadvezéré és a király despotizmusa. Hirtelen észrevesz maga között egy idegen ember-

történelmünket és szabadságért megvívott harcainkat, melyhez hasonlókat a világtörténelem fel nem jegyzett, úgy tudná, hogy voltak nekünk katonai zseniink is, mint Bár-Kochba, aki alig 60 évvel a Titus vezetése alatt elpusztított templom bukása után magasra emelte a nemzeti forradalom zászlaját és borzasztó harcot vívott meg Rómával. Hogy nem adtunk sok katonai zsenit. ennek oka nagyon természetes és becsületünkre válik. Mi nem sóvárogunk más rögére és vagyonára. Azó kor egyetlen népe vagyunk, akik nem folytattunk hódító hadjáratokat. Ezzel szemben és épen ebben rejlik népünk géniusának nagysága, hogy amidőn mások hatalmas hősköltevényeken énekelték meg a háboru szépségeit, mi egy szellemi Istent adtunk az emberiségnek és előkészítettük a szabadságot és a szociális igazság törvényeit az egész emberiség számára. Egyetlen egy nagy zsidót ismer el — a publista — és ez Krisztus, „de attól a perctől, hogy Krisztussá vált, megszűnt

---

csoportot, amely mint egy más vallás követője, semmilyen kaszthoz (néposztályhoz) nem tartozik és ennél fogva politikai és szociális szabadságot élvez és megszólván a törvény felett áll. Micrájimbán, ahol az állatot istenítették, a zsidók régi foglalkozásukat, az állattenyésztést nem folytathatták. És mivelhogy minden pász-

héber lenni“ — állapítja meg.

Hamis. Krisztus zsidónak született és mint zsidó halt meg. De nemcsak Krisztus, hanem az egész kereszténység (kezdve a Saulusból Paulussá lett apostoltól) nem egyéb, mint egy oldala és ágazata a judaizmus nagy és gazdag erkölcsi génuszának.

A szóban lévő publicista elkövet még egy nagy hibát, a mi róvásunkra. Ahol olyan zsidót talál, aki tiszteletet kelt alkotó munkája által az irodalomban, filozófiában és tudományban, csupán tehetségnek nyilvánítja, vagy azt mondja, hogy nem zsidó reprezentatív értékek. Disraeli egy nagy angol államférfiu volt. Heine német költő volt: és így a többiekkel is. De hiszen ezek zsidók voltak, zsidó szülők gyermekei, zsidó életet éltek, zsidó légkörben, telítve zsidó kulturával. És mindezek felett könnyen átsiklik az említett „hirneves publicista“, akiről teljes őszinteséggel elhiszük, hogy távol áll minden nácista érzelemtől.

---

tor egyidejűleg egy fél kereskedő is, a kereskedelemhez fordultak és minthogy „privilegiumokat“ élveztek és szabadon mozoghattak, sikeresen kereskedtek. Az élethivatásukban beállott ezen változás azt eredményezte, hogy a bennszülöttek gyűlölete mind nagyobb méreteket öltött, azonkívül a zsidók mozgási szabadságának

Azonban nem értjük e kiváló publicistát, amidőn azt mondja, hogy: „bármennyire hinnék is a zsidók és remélné a kiválasztott nép, bármennyire is szervezkedjék titokban a többi népek feletti uralomra, bármennyire birtokában tartaná a világ nagy tőkét vagy a világsajtót; bármennyire ragaszkodnának a tov seba gojim álszenteskedéséhez; bármennyit dolgoznának ördögi türelemmel és kitartással az árja népek aláaknázásán, erkölcstelenítésén és megsemmisítésén; bármennyire aláaknáznák a családot, a hadsereget és a templomot — a jelenlegi keresztény és polgári rend oszlopait — sohasem fogják tudni megvalósítani Izráel álmát“.

És ebben a szószátyár antisémita együgyűségben és hamisításban valóban benne rejlene Izráel álma?

Oh, hiszen a kitünő publicista ismeri a Bibliát és a Próféták írásait, amelyek a judaizmus „Charta Magna“-ját képezik. Ebben fogja keresni minden becsületes ember Izráel álmát, nem pedig az anti-

---

láltán forradalmi megmozdulások támadtak a hazai polgárok között, amely az uralkodók gyűlöletét a zsidók felé fordította. Időközben elszaprodtak a zsidók és egy jelentős tényezővé nőttek ki magukat Egyiptom gazdasági életében. Szaporodásukkal párhuzamosan nőtt irántuk a gyűlölet. A kasztvezérek és uralkodók

sémíta hazugságokban. Ebben kristályosodott ki az első időktől kezdve a mi népünk álma. Mint dolgos nép, hozzákötve szent reményekkel az ígéret földjéhez, Izráel álma az volt, hogy „saját kertjében mindenki békésen élhessen a maga fügefája alatt“ (Micha 4:4). Izráel álma az volt, hogy jöjjön el az idő, amikor „a farkas és a bárány együtt tanyáz“ (Jesája 11:6). Ez volt a mi álmunk, ezzel táplálkoztunk hosszú évszázadokon keresztül, amidőn otthon, saját göröngyünkön védelmeztük népünket. Mi nem vágyakoztunk sem a mások szegénységére, sem a mások gazdagságára.

A Talmud hatalmas irodalmi komplexuma alapján a legtisztább képet lehet alkotni arról, hogyan élt a zsidó nép a hajdani Zsidóországban. A legtisztességesebb kenyérkeresetnek és foglalkozásnak a földművelést tekintették. Ráv szokta mondani: „jobb egy kicsiny földbirtok, mint egy nagy áruraktár“. Egy másik amóra így szól: „ha jól akarsz

---

kik a nép forradalmi megmozdulásaiban uralmukat látták veszélyeztetve elhatározták, hogy ezt a mozgalmat és ennek előidézőjét egy csapással megszüntetik. És megvonták a zsidóktól az eredetileg megadott privilégiumokat, vagyis a mozgási szabadságot s hogy az egyiptomiak politikai egyensúlyát létrehozzák kényszer-
mun-

lakni, szolgálj a földnek“. Kézművesek, mesteremberek főként a városokban éltek nagy számmal. A fiukat már gyermekkorukban mesterségre fogták s egy-egy kézműves szakmát korán ki kellett tanulniok. „Aki nem tanítja a fiát mesterségre, rablót nevel belőle“ (Kiddusin 29a) — mondja a Talmud. A híres amórák között több olyan akadt, aki kézműves munkával kereste meg kenyerét. Rabbi Jóchánán — szandalkészítő volt, Rabbi Jicchák — kovács volt.

Mi nem folytattunk hódító hadjáratokat. És ez a tény képezi a mi legnagyobb büszkeségünket történeti életünkben. A mi álmunk a szabadság volt és hamarabb, mint minden nép, évezredekkel ezelőtt megszüntettük a rabszolgaságot.

A szabadság, az igazság és a szeretet volt mindig és ez marad az idők végéig Izráel álma...

---

kára fogták a zsidókat, vagyis az egyiptomi állam rabszolgáinak. Így lett a vándorló pásztor- és kereskedő népből egy munkásnép.

A NEMZETI ERŐ.

Egy nemzet nem bízhatja magát senkire, egy nép köteles és kénytelen — ma, mindennap, állandóan — kovácsolni és biztosítani saját sorsát. A nép saját magából meríti az erőt, egyesülvén és küzdvén az egyed és az egyetemesség gazdasági, valamint kulturális szükségleteinek fedezése érdekében. Multjára támaszkodva, megteremti saját életének formáját. Ezt a saját életformát „nemzeti erő”-nek nevezzük.

Nemzeti zsidók saját maguk kell megteremtsék szerencséjüket. Ők maguk válhatnak saját életük paradicsomává, vagy poklává.

A nemzeti élet a népből jön, a népben megy végbe és nem létezhetik a nép nélkül. Ezt a zsidóságot csak az egyetemesség teremtheti meg. Az ucca. A tömeg. El sem képzelhető, hogy valaki ne éljen együtt a tömeggel és nemzeti élete friss, erőteljes és eleven legyen.

Nem maradhat valaki tökéletes zsidó

(lévén gyermeke a zsidó fajnak), ha nem él a zsidó tömeggel. Lehetnek neki érzelmei, emlékei, hajlamai és forró rokonszenve. Ilyen hangulata sok nemzsidónak is van, aki bensőséges életünket valamennyire ismeri. De azok a zsidók, akik csupán „vendégszereplésre” jönnek a zsidó uccába, azok nemzeti szempontból alig jönnek tekintetbe. Nem élve zsidók között, körülvéve csupán nemzsidó környezettől, lehetetlen zsidónak maradni — a szónak teljes értelmében, mert hiányzik a nemzeti élet előfeltétele: a zsidó tömeg.

A zsidó egyed pszichológiája idővel megtörik egy idegen tömeg idegen életének befolyása alatt, éppen úgy, mint ahogyan megtörik a legkeményebb szikla is, ha csak cseppekben is, de szakadatlanul esik rá a víz.

Emlékezet-zsidóságnak csak relativ értéke és jelentősége van.

Az emlékek nemcsak emlékező tehetségünkre vannak hatással. Az emlékek befolyást gyakorolnak a kedélyre, gerjesztik a temperamentumot, tájékoztatnak, stb. Kell azonban legyen mit tájékozni, az út, amit meg kell mutatni. Emlékek életösztön nélkül olyanok, mint kerekek kocsi nélkül.

A vallás hatása roppant nagy a

késői nemzedékek kulturájára (még a vallástalanokéra is). A vallásból keletkezik a rituálé és a rituáléból lesz a tradíció. A vasárnapi pihenés fogalma természetessé vált az atheisták között is, akik a vallás ellen harcolnak, dacára annak, hogy a vasárnapi pihenőnek tisztán keresztény célja volt: egyesíteni az összes keresztényeket. Ott, ahol a vallást maga az államhatalom üldözi — ott sem változtatta meg a heti pihenő napját, mert már megszokták, hogy vasárnap pihennek, a gyárak leálljanak, az üzletek bezárjanak és a legjobb szórakozásokat vasárnap rendezzék. Igaz, hogy a vasárnapnak, mint pihenő napnak vallásos alapja van. De mint már mondtuk: a vallásból lesz a rituálé és a rituáléból lesz a tradíció, amely a nemzeti életet jelképezi. És ezt mindenki elfogadja.

Hogy a szombat nem maradt a gáluthi zsidóság nemzeti pihenőnapja és csupán vallásos jelleggel bír — annak okát a gazdasági érdekek támaszának hiánya képezi. Minél jobban elszéledtek, a zsidók a tömegélettől és megélhetésük össze volt kötve a keresztény világgal, annál inkább kénytelenek voltak magukat idegen szokásoknak és életmódnak alávetni, amelynek következményeképpen elhanyagolták vagy teljesen elhagyták saját

hagyományait. Az egyed kénytelen felszívódni a tömegbe. Nagyon zseniális és konok kell legyen az az egyed, aki az áradat ellen harcolni tud és ellene tud állni a folyó rendnek. Ez szinte lehetetlen. És ez idézi elő a gyakori rövidzárlatot a nemzeti élet magasfeszültségén.

A zsidó vallás-reformisták minden erővel modernizálni akarják a vallásos zsidóságot, úgy, hogy hozzá akarják azt idomítani a mai életszokásokhoz. De ezek úgy le vannak szakadva a mai bizsergő életről, hogy nem tudnak élet-erőt meríteni a zsidó környezetben. Mindaz, amit tesznek nem egyéb, mint a keresztény környezet majmolása, amiből pedig az derül ki, hogy nem annyira a zsidók kielégítésére törekszenek, mint inkább magukat akarják kedvelté tenni a keresztények előtt. Ezeknek a reformistáknak fogalmuk sincs és nem érzik a mai élet és a természetes együvé tartozás lüktető pulzusát, amely létezik, amely ösztönszerű, amely természetes, amely köt bennünket ezeréseg láthatatlan fonállal. Ezekről a zsidóktól őrizkednünk kell, de erősen. Mert ezek csak a túl nagy örömök vagy túl nagy csapások alkalmával jönnek hozzánk. De nem látjuk őket a mi hétköznapi szürke és fáradságos hosszú-hosszu napjainkon, amikor a segít-

ség szükségesebb, mint bármikor.

A modern orvostudomány legnagyobb vívmánya éppen abban a törekvésben rejlik, hogy megvédje az egészséges embert a betegségektől. Bárcsak lett volna németországi testvéreinkben egy kis hajlam e nagyfontosságú vívmány felismerésére és lett volna több ösztönük saját életük iránt, úgy, a bekövetkezett gyalázatos antisémita örület után nem volna helyzetük oly katasztrófális, mint amilyen.

A zsidó élet megrendüléseinek története bizonyítja, hogy az antisémia kilengések hatása a zsidó szentimentumokra csak szórványos jelenség. Csak addig tart, míg az antisemitizmus tart, de miután a fajgyűlölet vihara elül, úgy eltűnnek, mint Nóách bárkájából a galamb az árviz után. A zsidóság csupán egy bárka a részükre, amelyben elrejtőznek, míg a veszély elhárul... Már pedig aki hozzánk jön, az jöjjön teljes szívével. Nem érünk azzal semmit, hogy a zsidó történelem iránti szeretetéről nyilatkozik. Ö s z t ö n, a nemzeti ösztön, a mindennapi életben való együvé tartozás, a nemzeti-, gazdasági- és kulturális érdekek azonossága: ezek vezetnek a természetes zsidó élethez.

A zsidó életről keveset kell elmélkedni — érezni kell. Érezni a zsidó tömeggel való együttélés által.

Ehez a zsidó élethez a nyelv a biztosabb út: az anyanyelv. A saját anyanyelv képezi a saját élet kulcsát. Ha héberül fogunk beszélni, be fogunk tudni hatolni a zsidó multba, a zsidó élet misztériumába.

„A zsidó nacionalizmus Erec-Jiszráélhez van kötve — állapítja meg Ráv Kuk z. c. I. Nyilvánvaló, hogy ország és állam — metafizikai fogalmak; a fizikai világban nincs semmi különbség egyik vagy másik országhatár között. Mégis meg van minden országnak a maga sajátos karaktere, amely kifejezésre jut a lakosság arculatán. A népek tulajdonságai főképen annak az országhatárnak karakterétől függ, amelyben laknak; csak a népkarakter és az ország tulajdonsága határozza meg a nép és ország együvértartozandóságát.

Erec-Jiszráél tulajdonságai megfelelőek Izráél népe lényének. A világ minden országai hierarchiát (papi uralmat) képeznek és minden országnak meg van benne saját állása. Mindazonáltal Erec-Jiszráél az élen áll. Neki jár az agy szerepe. Minden magasabb befolyás, mely e világra jön, ezen az országon keresztül veszi útját, éppenugy, mint ahogyan minden magasabb felvilágosodás, amely az ember által jön, az agyon keresztül

történik. Aminthogy a zsidó népnek tulajdonsága az isteni iránt törekedni, éppennyug Erec-Jiszráél is felkelti a szentség és Istenre való támaszkodás érzetét. Ebben a tekintetben felülmulja az összes országokat és szentebb, mint valamennyi. Benne a Sechina nyugszik és a magasabb felvilágosodás közvetlen világít, anélkül, hogy akadályokon és válaszfalakon kellene keresztülhatolnia.

Izráel népének e szentsége csak akkor teljes, ha a zsidó nép saját országában lakik. Akkor feltartóztathatatlanul kiárad a szent emanáció. Az Úristen Birodalma nyilatkozik meg benne. Mindazonáltal egy olyan időben, amikor nép és ország el van egymástól választva, ez az elválasztás behatol minden teremtménybe. Ezért minden tevékenység, mely oda irányul, hogy a zsidó népet visszahozza a zsidó országba, összefüggésben áll a megváltás gondolatával és a legmagasabb céllal, hogy az isteni felséget ismét visszaültessük királyi székére. A cionista mozgalom (nem a szervezet) szent eredete is tisztán látszik, noha alapítói közül is soknak prófán jelleggel bír csupán. Nem egy olyan mozgalom, melynek eredete abban keresendő, hogy egy a világtól gyűlölt nép menedéket keres

üldözői elől, hanem teljes szentségü: „Egy szent nép, a népek ékszere, Juda a fiatal oroszlán felébredt hosszú szunnyadásából és visszatér örökségébe, kit Ő szeret“ (Igrót 35 old.). Mindazok a tevékenykedések, amelyek ezen cél elérésére irányulnak, a gyakorlatiak csakugy, mint a politikaiak magas tartalommal vannak telítve.

Jelenleg — mégis — csak a végső nyulványait látjuk az üdvösség fényének, a nyomokat, amelyek a bozótban kicsiny, szegényes művektől el vannak fedve. Ezért vannak sokan, akik e tetteket lekicsinyelik és azt hiszik, hogy Izráel szentsége legmagasabb céljának lerótták kötelességüket.

Ennek dacára mi tisztán látjuk, hogy a sűrűség alatt e kis tettek nagy fényessége rejtőzik; hogy „Messiás fénye világít és a világ megváltása a rácsokon keresztül már láthatóvá válik“.

Ez a fény mindjobban feltárul, minél jobban előrehalad az építés műve és a résztvevők száma e műben hova tovább mind nagyobb lesz a nép minden rétegében. Az üdvösség utáni sóvárgás ténye is egy előjele a megváltásnak“.

ZSIDÓ ÁLLAM — ZSIDÓ BIRODALOM.

Ha az olvasó a judaizmust könyvem első részében éppen univerzálitása miatt tanulta meg szeretni és becsülni, kérem ne értse félre ha e helyen a „Zsidó Állam — Zsidó Birodalom“-ról is szó esik. Mert ez utóbbi nemcsak, hogy nem ellentéte az előbbinek, hanem éppen a legszükségesebb előfeltétele annak. A judaizmus szerint a messiási időkben is „minden nép a maga országában fog lakni és mi is a mi országunkban“ (Micha 4:5), de akkor majd „nem emel nemzet nemzet ellen kardot“ (Micha 4:3).

Amikor Herzl Tivadar megálmodta a „Zsidó Állam“-ot, a zsidóság legjobbjai legfeljebb csak egy gunyos mosolyra vagy egy rideg kézlegyintésre méltatták a zsidókérdésnek olyatén megoldására irányuló tervet, hogy a zsidóság szervezkedjék meg egy önálló államban, ahol nemzeti tradícióinak megfelelően önálló nemzeti életet éljen. A bázeli első cionista kongresszus ugyan kimondotta, hogy a zsidóság meghatározottabb törekvése, Palesztinában egy

közjogilag biztosított zsidó nemzeti otthon létesítése, de a közvélemény, illetve a hivatásos politikusok egy része azt tartotta, hogy a zsidó állam ujjáépítése teljesen lehetetlen.

1902-ben megjelent a világgönyvpiacon egy „utópisztikus regény“. A könyv címe: „Altneuland“ — „Ősujország“. A szerzője pedig ugyanaz az álmodozó, aki hat évvel azelőtt (1896) meghirdette és világgá röpitette a „Zsidó Állam“ felkelő csillagát és ezzel a zsidóság „gestor“-a lett.

A zsidó állam eszméje megfutotta pályáját és meghódította a zsidóságot. És most, amikor a Palesztina-kérdés előtt egy „vasfalat“ látunk kiemelkedni, úgy kénytelen-kelletlen a Tóra szózata csendül a fülünkbe: „A te magodnak adom ezt a földet, Egyiptom folyóvizétől fogva a nagy folyóig, az Eufrátes folyóvizig“ (I. Mózes 15:18). Ez a „Zsidó Birodalom“ geográfiai területe, amely nemcsak, hogy oda ígértetett a hébereknél, hanem birtokolták is azt, amint a Divré-Hájámim II. könyve tanubizonyságot tesz erről, mondván: „És uralkodó volt (Salamon) minden király felett az Eufrátes folyóviztől a Filiszteusok földjéig és Egyiptom határáig“ (9:26). S amióta nyilvánvalóvá vált, hogy Erec-Jiszráél sorsa az országon kívül lakó zsi-

dók sorsával össze van forrva, valamint az is, hogy a zsidóság egyetlen reménysege az önálló zsidó államban való szervezkedés — azóta mind nagyobb tért hódít „az összes zsidók egyesülésének“ grandiózus elmélete. Ezzel kapcsolatban ki kell jelentsük, hogy az ország abszorbeáló képességét illető pesszimista teoriáknak semmi komoly alapjuk nincsen. Ha a németországi lakosság sűrűségét vesszük alapul (126 lélek egy négyzetkilóméter területen), ugy 8,570.000 léleknek van helye Palesztinában. De amennyiben a zsidó nyomor — amely napról-napra mind nagyobb és mélyebb — szükségessé tenné a többi tízmillió zsidó letelepítését, a szomszédos államok igen alkalmasak ezeknek befogadására, amely Erec-Jiszráél erejének kettős alapot ad: hogy az országot kompakt zsidó nép lakja s hogy a határain kívül is zsidókkal van körülvéve. Hogy Erec-Jiszráél zsidókkal lesz körülvéve, annak az lesz a haszna, hogy nem lesz az ország közvetlenül kitéve ellenséges népek nyomásának... Minél erősebb az Erec-Jiszráélen kívül élő zsidók ellenálló képessége, annál szilárdabb az ország állása. Elsőrendű érdekünk ennelfogyva, hogy minél több zsidót telepítsünk le az országban és annak szomszéd államaiban.

Nemcsak Palesztinának érdeke, hogy zsidókkal legyen körülvéve. A szomszédos országok is nagy hasznát fogják látni, mert a zsidóság kultúrelem és szabadságszerető nép. Szorgalmukkal és tehetségükkel fel fogják virágoztatni lakóhelyüket, az ipart és kereskedelmet fellendítik és felemelik a körülöttük élő népek életnivóját is.

Ime: a hegyeken hallatszanak már a hirnők léppei...

(Náchum 1:15)

A ZSIDÓ NEMZETI GONDOLAT ÉS A HAGYOMÁNY SZINTÉZISE.

A gazdasági ujjáépítés Erec-Jiszráélben nemcsak, hogy vallás nélkül ment végbe, hanem nagyon sokszor magán viselte a vallás ellenesség karakterét. Mindazonáltal, minél tovább folyik és fejlődik az ujjáépítés, minél jobban konszolidálódik az ország, annál jobban érlelődik a fürkésző agyakban az a felismerés, hogy a belső szilárdság legfontosabb tényezőjét a szellemi alap képezi.

Az ország a nacionalizmus számára rendkívüli fontossága ellenére is csak külsőséget jelent. Emellett nagy szükség van a szellemi tényezőkre.

A nemzeti eszme csak ott nyilatkozik meg, ahol szellemi momentumok érvényesülnek. Az ország az a színhely, ahol a nép szellemi élete kibontakozik. És a haza hegyei és vizei iránti szeretet is csak akkor válik a nemzeti érzés egy részévé, amidőn az a népdalban, vagy a költők és írók műveiben mintegy szellemi

táplálék megtalálható.

Egy nemzet történeti nagyságának nem az ország földrajzi nagysága a zsinórmérték, hanem inkább az, hogy milyen erős és befolyásos annak szellemi (vallásos) és nemzeti élete. Senki sem fogja a babyloniaiakat, vagy a rómaiakat — mint nemzetet — magasabbra emelni, mint a görögöket, akik egy kicsiny országban éltek.

A zsidó nép jelentősége és befolyása az emberiség kulturájára tulnyomóan a vallás terén mutatkozik. Kétségtelen, hogy a zsidók, amikor még önálló nemzeti életet éltek, más téren is elérték eredményeket, de leginkább az vált maradandóvá és tartós befolyással az emberiség kulturájára, amit a vallásos eszmék terén hozott létre és termelt ki. Ez a befolyás nemcsak a kereszténység keletkezése idején, hanem később, a vallásos mozgalmak idején is megnyilatkozott.

A vallás a legfontosabb eszköze volt a zsidóság fennmaradásának; a zsidó nép a vallásából merítette az erőt, amely egy hallatlan mártiriumban minden gyötrelmet és üldöztetést elviselhetővé tett és a nép életképességét megőrizte.

A cionizmus is, annak ellenére, hogy a modern nacionalizmushoz csatlakozott, erejét főképen a messiánizmus val-

lásos eszméjéből merítette. Ezt bizonyítja már a neve is. Nem nevezték a mozgalmat „judáizmus“, vagy „hebraizmus“-nak, hanem „cionizmus“-nak, mert a „Cion“ szónak már egy különös varázslatos csengése van a zsidó lélekben. Nemcsak politikai és hatalmi emlékek azok, amelyeket ez a név bennünk felélevenít, hanem inkább vallásos természetűek. „Cionból indul ki a Tan...“ Cion a Szentély színhelye, Izráel törzsei-nek a közös istentiszteletre kijelölt egye-sülesi helye. Cion neve visszhangzik minden imánkban: „Könyörülj Örökkévaló Istenünk Izráel népeden és Jeruzsálem városodon és Cionon, ahol dicsőséged lakozik és Dávid házának királyságán a felkentedén és a nagy és szent házon, mely Nevedről neveztetik“. A cioni re-ményt újítja meg a zsidó a lakodalomnál; a gyászolókat is „Cion és Jerusálajlm többi gyászolóival“ vigasztalja. És hogy Herzl felhívása a keleten olyan nagy visszhangra talált, annak is az az oka, hogy ott a zsidó vallásos érzés sokkal erősebb volt, mint a nyugati asszimilált zsidókban.

Ugy tűnik azonban, hogy az idő egyengeti az „önmeggondolás“ útját. Mindinkább nő az a felismerés, hogy a zsidó nemzetiség kizárólag vallásos

alapon lehetséges. Mindenesetre kísérleteket kell tenni a megértés felfokozása irányában. Főképpen pedig őrizkedni kell egy új tévedéstől, ugyanis attól, mintha a nép alkotóereje egyedül képes lehetne a vallást megújítani. A zsidó vallás nem a népszellem terméke. Bizonyos, hogy a zsidó népben vallásalkotó erők is vannak. Azonban nem szabad elhigyjünk, hogy a népből egy új vallás fakadhatna. Az, csak a hagyományból éledhet ujja és csak a tradíció alapján emelkedhetik az építés. Ezzel ne legyen mondva, hogy a vallásalkotó szellem nem fog kibontakozni és érvényesülni, (csak nem lesz olyan spirituális-ideális — mert nem hiába élt a zsidóság kétezer évig Európában...) hiszen Jóél próféta is azt mondja: „akkor kiöntöm lelkemet minden testre és a ti fiaitok és leányaitok profétálni fognak“ (Jóél 2:28). És amidőn bölcseink a „Minhág Jiszráél Tóra“ jelszavát kiadták, amidőn a zsidó törzsre azt mondják: „ha ők maguk nem is proféták, mégis próféta-ivadékok ők...“, úgy minden biztonnal erre a vallásalkotó erőre gondoltak.

A vallásos élet alapja csak a Tóra — az írásbeli és a szóbeli Tan lehet.

Aki a zsidó nép reneszánszát előmozdítani és siettetni akarja, annak dolgoznia és közreműködnie kell, hogy a nemzeti ujjaéledés, történetünk földjén (a történeti határok között) az ősi hagyomány szellemében menjen végbe.

ZÁRÓSZÓ.

Komoly és nehéz idők járnak felettünk. Az idők nagyon komolyak és válságosak minden államnak és népnek, de különösen kritikusak és nehezek a zsidóságnak általában és a zsidóknak külön-külön. Jobban mint bármikor a meggyőződés hűségét és becsületességét kell tanusítanunk úgy a minden oldalról ostromló támadásokkal, mint a vallástalanság bomlasztó befolyásai, a vallásgyűlölet, az atheizmus és a materiálizmussal szemben.

A zsidóság belső megerősítése és vallásos életének megtermékenyítése, intézményeinek fejlesztése és a nemzeti újjáéledés számára való meghódítása képezi célunkat és feladatunkat.

A judaizmus van hivatva arra, hogy az egész emberiséget meghódítsa. A történeti fejlődés azoknak az eszméknek a magaslatára fogja emelni, amelyek a judaizmusban jutottak kifejezésre. Ezért igyekeznünk kell, hogy vallásunk minél

nemesebb alakot öltön, hogy magában a zsidóságban tartalmának, kutforrásainak, történeti pályafutásának ismerete által a hozzá való szeretet megrősödjék és hogy a zsidók mindenütt abba a polgári és társadalmi helyzetbe jussanak, amely emberi jogaiknál és emberi méltóságuknál fogva, de az egész emberiség egvetemes céljait szolgáló vallásos hivatásuk folytán megilleti őket. Erre mindenekelőtt azok fáradhatatlan tevékenységére és erőfeszítésére van szükség, akik a judaizmus tanítására és annak a zsidóságban való megerősítésére és megszilárdítására vannak hivatva.

Az utóbbi idők eseményei sajnos beigazolták, hogy az ugynevezett európai haladásnak semmi szerepe sincs a zsidósággal szemben. Az asszimilációs ideológia felfogása — miszerint az emberiség előrehaladása kényszerüleg megoldja a zsidókérdést — önmagában összeomlott, minnekutána a zsidó nép egyetlen reménysége: Erec-Jiszráél. Ebben az országban látjuk nagy reménységünk megvalósulását.

De a diaszpóra országaiban is el fog ülni a vihar, amint kétezer esztendő alatt nagyon sokszor elült. Mi, zsidók speciális-tak vagyunk ezen a téren. Már a pészáchi Hággádában is van egy kitétel, amelyet különös ünnepiességgel szoktunk recitálni:

„Minden időben felkelnek ők ellenünk, hogy elpusztítsanak...” És tényleg, történetünk minden lapja e felkiáltást igazolja.

A mostani viharos hullámok is — ha még olyan fenyegetően is csapkodják a zsidó partokat, ha még olyan magasan is csaponganak — el fognak simulni s a zsidó nép most is épen fog kikerülni. Mert a zsidó nép egészséges ösztönével most is meg fogja találni az igazi utat, az önmeg gondolás útját.

Nem a fatalizmus, nem az idegen eszmékben és idegen segítségben való bizakodás fogja népünket megmenteni, hanem egyedül és kizárólag a zsidósághoz és azon keresztül a Zsidó Államhoz való visszatérés.

BIBLIOGRAFIA:

TÓRA, NEVIM, (KETUVIM, TALMUD, MIDRÁS.

HILLÉL ZEITLIN: RAMBAM.

DR. S. M. MELAMED: PSYCHOLOGIE DES JÜDISCHEN

BCU Cluj / GEISTES Library Cluj

SCHÜCK BERACHIA: A ZSIDÓ CSALÁDI OTTHON.

HORIA CARP: VISUL LUI ISRAEL.

~~BIBLIOTECA UNIVERSITARA~~

1383 2. III. 1937

~~BIBLIOTECA UNIVERSITARA~~

TARTALOMJEGYZÉK :

Bevezetés — — — —	5
A judaizmus lényege — —	13
A judaizmus etikája — —	38
Vallás és messiáshit a judaizmusban	45
Filozófia a judaizmusban — —	58
Munka és munkás — —	64
Az állam — — — —	75
Tóraállam — — — —	78
Izráel álma — — — —	84
A nemzeti erő. — — — —	94
Zsidó állam—Zsidó birodalom —	102
A zsidó nemzeti gondolat —	106
Zárószó. — — — —	111